

Sonet.

Pogled na Montmartre.

Izdavna nosil sem ta sen v očeh . . .
Kipenje svetih kupol v mrtvi slavi
za božjim grobom v tajni razsvetljavi
me je omamilo v mladostnih dneh.

Kaj vedel sem takrat še, kaj je greh,
in, Nazarenc, krona ti na glavi —
a slutil sem, da čaka vseh v daljavi
nas bolečina . . . In — obraz na tleh —

sem čutil v srcu za nekrivdo kes
in prosil sem te, o Jeruzalemec,
v tolažbo, kadar bom izmučen ves.

Ta sen me ni izpustil iz objema.
Si ga izpolnil, Nazarenc, zdaj,
da gledam v solncu kupol teh sijaj?

Oton Zupančič.

Izza kongresa.

Zgodovinski roman. Spisal dr. Ivan Tavčar.

(Dalje.)

tistih časih so vladarji le redkokrat javno govorili. Imeli so absolutno moč v svojih rokah in počenjali so, kar se jim je zljubilo. Pri tej priliki pa je knez Metternich priporočal cesarju, da naj povabljene osreči s kratkim ogovorom, ker kaj takega posebno na meščanstvo prav ugodno vpliva. Pri obedu je torej cesar vstal ter izpregovoril:

„Najlepša čednost, ki diči državljana, je neomejena zvestoba do vladarja, danega mu od Boga. Ta kupa bodi posvečena vedno zvesti moji vojvodini Kranjski!“

Trčil je z grofom Sporkom, ki je kot guverner zastopal tudi vojvodino Kranjsko, na katero je posijal s to najvišjo napitnico posebno močen žarek cesarske milosti. Vsi navzočni — nekaj izjem je seveda tudi bilo — so se kar tresli od velikega navdušenja ob tako milostivem vladarjevem odlikovanju, a župan ljubljanski je imel mnogo truda, da je zadržal povabljene someščane, da niso zagnali lojalnega hrupa ob Francevi napitnici.

Tedanjega poeta Henrika Costo pa je napitnica razvnela, da je pograbil po svoji pesniški liri ter zapel:

Welche Schreckenstage!
Thränen, Schmerz und Klage
Zeichnen ihre Spur,
Ringsum Zähren thauen;
Doch in Franzens Gauen
Weint die Rebe nur.

Ko so zopet sedeli, je izpregovoril knez Volkonski: „Na neomejeno zvestobo svojih podanikov največ greše suvereni! Ali vzlic tej zvestobi je včasih veliko patriotsko delo, obsekati staro dinastijo. Toda ostaniva pri svoji stvari, Andrej Francevič. Prišel sem tu sem v kraje, ki jih poprej nisem poznal, katerih še dandanes v naši Rusiji nihče ne pozna, niti učenjak pri knjigi niti kdo drugi! Ne-

malo pa se čudim, ko čujem vaše preprosto ljudstvo govoriti jezik, ki je gotovo soroden našemu jeziku. Kako je to ljudstvo? Ima kaj preteklosti? Ima kaj bodočnosti? Ima kaj učenjakov, kaj pesnikov, kaj filozofov? Se li sploh kdo zanima za pozabljeni ta narod? Ni li naravno, Andrej Francevič, da me je vse to zanimalo?“

„Rad vam pritrjujem, svetlost!“

„Reklo se mi je, da se zanimате za ta narod vi in vaši prijatelji, da se dostikrat shajate in da bi bilo zame jako poučno, če bi se smel včasih udeležiti vaših shodov in vaših razgovorov.“

„V tem pogledu ni zapreke, Sergej Semenovič!“

„Kadar boste imeli prvi sestanek, mi sporočite, Andrej Francevič!“

„Zanesljivo, svetlost!“

Takrat je vstal cesar Franc. Obed je bil končan. Vlada je stopil v cercle-sobo, da bi ondi vsakega povabljenca oblagodaril s posebnim nagovorom. Vse je hitelo v omenjeno sobo. Tudi Volkonski se je podvizal, ker je etiketa zahtevala, da se je uvrstil med tiste, s katerimi je hotel cesar najprej govoriti. Pri slovesu je Smoletu še enkrat šepnil: „Da mi gotovo in zanesljivo sporočite!“

Deseto poglavje.

Kardinal markeze Spina je sedel pri zajtrku. V Ljubljani je bil vedno nezadovoljen, zato je bil tudi ta dan prav slabe volje. V rdeči kardinalski svoji obleki se je odpravljajal k avstrijskemu cesarju k avdijenci, katero si je bil v poseben namen izprosil. Tudi ta avdijenca mu je ležala v kosteh ter pomnoževala njegovo čemernost. Bil je gospod, ki je rad živel v miru, ki ni maral opraviti imeti s skrbmi, katerih mu je poklic itak le malo nalagal. A tu v meglenem mestu ni imel mirnega življenja, pogrešal je mehkega laškega podnebja in visokih, temnih sob svoje palače v Bolonji, kjer je v somraku sanjarij ter uganjal tisti dolce far niente, ki Lahu tako zelo ugaja. Vsega tega ni imel v Ljubljani, zato je bil čemer in siten. Ko je srebrno skodelico dvignil k ustom, je menil, da je kava premalo sladka. Jezno je zaklical: „Margerita!“

Takoj je prihitela v izbo ženska, stara nad dvajset let. Bila je — po laškem okusu — lepa stvar, debela, da se je vse treslo na njej, in črnih oči, da so se kar bliski usipali iz njih. Pikantnost rumenkasto-rjavega obraza je pomnoževala temna črtica črnih brkic pod nosom, kar Lahi baje tudi ljubijo pri svojih krasoticah. Bila je

снажно opravljena, a krilo je nosila tako kratko, da sta koketno gledali izpod njega drobni nožici, drobni nožici v svetlordečih nogavicah. Ta Margerita je bila „nečakinja“ kardinala Spine, nečakinja, kakor jo je imel tiste dni skoraj vsak kardinal na svojem dvoru. Pri markezu še ni bila dolgo časa. Najel jo je bil takorekoč za svoje bivanje v Ljubljani, ker se mu je bila prejšnja „nečakinja“ skujala. Uprla se mu je bila ter ni hotela na mraz v severno mesto. Privadil se je je bil kakor pri mizi, ko mu je stregla, tako zvečer, ko ga je spravljala v posteljo. Tudi mu je znala pripravljati izvrstne kopeli, da si je umil noge ter krotil težko kri, če mu je silila v glavo, kadar je bil popil malo preveč sladkega kiantija ali pa dišečega vina, ki se rodeva po temnozelenih gorica okrog bele Verone. Vsega tega je pogrešal v Ljubljani, in sam Bog zna, bode li Margerita postala vredna naslednica oni, ki ga v grdi nehvaležnosti ni hotela spremljati na ljubljanski kongres! K drugim skrbem se je pridružila še ta, a priznati se mora, da je bila najglavnejša med skrbmi, ki so morale priletnega kardinala!

Ker je bila Margerita šele kratek čas v službi pri bolonjskem prelatu, mu je izvirala iz tega prijetna posledica, da je bila ženska še sladka, pokorna in potrpežljiva in da ni kazala tiste domače intimnosti, ki je dostikrat vir upornosti in zbadljivosti, kar se oboje rado pokaže, če je „nečakinja“ predolgo časa v kardinalski hiši.

Prihitela je v sobo ter v eni sapi vprašala: „Kaj ukazujete, eminenca?“

Kislo je odgovoril kardinal: „V kavi ni sladkorja!“

„Ni mogoče!“

In prisegala je pri vseh svetnikih in pri najsvetejši Madoni, da je dala v kavo ravno toliko sladkorja, kakor ga je dajala druga jutra.

„V kavi je premalo sladkorja! Če vam pravim, dona Margerita, potem je tako!“

„O Madona, o Madona!“

Odhitela je iz sobe, da so krila šumela okrog nje in da sta se kazali nožici v rdečih nogavicah in tisto, kar je bilo lepo zao-kroženo še više zgoraj! Prinesla je še dva koščka sladkorja ter ju vrgla kardinalu v kavo.

„Sedaj bo sladka, kakor je Bog oče sladkejše ne pije!“

Vzdignil je skodelico, in ko je pokusil, je dejal: „Dobra je!“

Ali kardinalova slaba volja še ni bila pregnana.

„Čemu nosite rdeče nogavice, signora Margerita?“ Pristavil je osorno: „Me li hočete spraviti v kake govorice?“

V tisti dobi je bila v Italiji precej razširjena navada, da so dame, h katerim je zahajal kak kardinal na obiske, njemu na čast nosile rdeče nogavice. Takih rdečih nogavic je bilo svoj čas v Benetkah kakor podleskov spomladi na travniku! Vse častilke ondotnega patrijarha so nosile take nogavice. Naravno, da so nastajale hudobne govorice, katerim se tudi tako visoki gospodje, kakor so kardinali katoliške cerkve, ne morejo izogniti; to priča, kako pokvarjen je ta svet, ki hoče v najnedolžnejših rečeh kaj pregrešnega opaziti. Brez dvojbe je imel to v mislih kardinal Spina, ko je osorno dostavil: „Me li hočete spraviti v kake govorice?“

Takoj je imela solze v očeh in z jokajočim glasom je odgovorila: „Kako vprašanje je to, eminenca! Rdeče nogavice nosim, ker vendar vem, kaj gre takemu gospodu, kateremu mi je čast služiti. In materi božji v Loretu bodi hvala, da me je doletela ta služba!“

„Kaj imam od tebe?“ je zarohnel kardinal, ne da bi kaj posebnega mislil pri tem.

Po navadi pobožnih devic, ki so v svojega dušnega pastirja vsekdar in pri vsaki priliki zaljubljene, je dona Margerita sramežljivo odgovorila: „Je li moja krivda, eminenca?“

Stari kardinal je zastokal, ji nekaj hipov zrl v črno oko, ki je junaško preneslo ta pogled, končno pa je izpregovoril, a ne posebno ostro: „Taceas! To se pravi: molči!“

Užaljena je hotela oditi. A zadržal jo je kardinal, rekoč: „Počakajte, signora Margerita! Per dio mio! Tu je moj talar in dva gumba na njem sta odtrgana! Tak naj stopim pred cesarja! Vsi me zanemarjate! Jaz pa plačujem, da gredo škudi od mene kakor kaplje izpod neba, kadar je najhujša ploha! Kuharju povejte, da naj bolj skrbno opravlja svoj posel, sicer ga udarim s svojo jezo, da odfrči iz službe! Včeraj so bile pečene brinovke na mizi, in sam Bog ve, kako rad jem pečene brinovke! Pa niso bile pečene, ampak osmojene! Povejte mu to, signora Margerita!“

Z belim robcem si je brisala oči, ko je odšla.

„Naj le joka,“ je godrnjal markeze sam pri sebi, „se je vsaj kaj prime! Sicer je pa brhka ženska!“

Kmalu je zopet vstopila ter prinesla drug talar, ki se mu je videlo, da je bil ravnokar polikan in očejen.

„Tega oblecite, eminenca!“ je izpregovorila zamolklo, „ta ima vse gumb!“

Stari eminenci se je razvedrilo lice: „Bravo! bravissimo! Tako je prav, dona Margerita!“

Z njeno pomočjo se je slekel ter zlezel v talar, ki ga mu je bila prinesla.

„Dobro mi de, Margerita — tu ni izrekél besedice „dona“ ali „signora“, kar nečakinji Margeriti ni bilo neprijetno, — če vidim, da se potrudite zame. Star sem in zapuščen! Malo imam od tega, da me pokriva purpur naše svete cerkve! Dobro mi de, če se kdo potruđi zame!“

Ko je nekaj časa molčal, je še vprašal: „Koliko mesecev sva že skupaj, signora Margerita?“

„Tri mesece, eminenca!“

„Tri mesece!“ se je začudil. „In glejte, resnica je, da vas do danes še skoraj pogledal nisem! Verujte mi, dona Margerita, da vas srečam na ulici tega mesta, pa bi vas niti ne poznal ne!“

Priletni gospod je hotel sedaj popraviti svojo zamudo: z bistrim in prejkotne tudi z zvedenškim pogledom je premeril žensko od nog do glave. Pričel je pri nožicah, kjer je opazil, da je rdeče nogavice zamenjala s črnimi. Samo, da je ustregla njegovi želji! Bravo! bravissimo! Kardinalu je bilo to všeč! Potem je plezal više s svojimi pogledi, dokler jim ni dal počivati na rožnatih holmih, ki sta se v znožju pod njenim obrazom harmonično vzdigovala in zopet padala, ker je bila dona Margerita ravno precej razburjena. Prebrisanka je dobro vedela, da bode ta trenotek odločeval o njeni prihodnosti in o službi, katero si je bila izmolila pri Materi v Loretu!

„Odkod ste, signora Margerita?“ je vprašal eminenca, ko je dognal svoje preiskovanje.

„Frascati je mesto, kjer sem se rodila, eminenca!“

„Frascati v albanskem pogorju! Iz dobrega kraja ste, signora! Ondotne ženske so od nekđaj slovele radi svoje lepote! Ni li tako?“

Povesila je oko: „O tem ne gre meni sodba, eminenca!“

„Bene! bene! Vsaj to tudi ni predmet, s katerim naj se bavi kardinal katoliške cerkve!“

Krenil je na manj delikatno polje: „In vaši roditelji, žive še v Frascatiju?“

„Pomrli so! Prej nego sem se omožila!“

„Omoženi ste, dona Margerita?“ Tu se je kar videlo, kako se je kardinalu katoliške cerkve podaljšal široki obraz. „Omoženi ste?“

„Sem in nisem, eminenca!“ Glas ji je šel na jok, kar je kazalo, da se je kardinalovo vprašanje dotaknilo boleče tajnosti.

„Sem in nisem!“ je ponavljal markeze. „Torej vdova!“

„Vdova in ne vdova!“ je zaihtela Margerita.

„Sveti Janez mi pomagaj! Kako naj vse to umejem?“ je vprašal kardinal. „Kdo je bil vaš mož, dona Margerita?“

„Frascati je rodil mene in njega! Bil je cerkovnik pri Svetem Andreju. Bogu je bil všeč, eminenca, in tudi dušnim pastirjem. Kako je imel izčiščeno svojo cerkev! Kako je spretno prižigal sveče na oltarjih! Kako izpodbudno je stregel pri sveti službi! Kako se mu je prikladal cerkovniški ornat! Eminenca, vse to se popisati ne da! Ko je na meni obtičalo njegovo srce, sem od same sreče obljubila sv. Andreju debelo, najdebelejšo voščeno svečo!“

„Ste to svojo obljubo tudi izpolnili, signora?“

„Izpolnila je nisem, eminenca,“ je odgovorila z vzdihljajem, „ker je potem poroka snedla tistih par prihranjenih škudov. Sveti Andrej pač lahko čaka, saj je v nebesih, kjer mu ni treba s strahom šteti centezimov, kakor jih štejem jaz, kadar jih izdajem!“

„Pregrešna govorica je to, signora!“ jo je pokaral kardinal.

„Saj vem, saj vem, eminenca! Da sem izpolnila svojo obljubo, bi gotovo ne bila prišla nadme ta nesreča! Kje si, Giacomo? Kje si, Giacomo?“

„Kdo je ta Giacomo?“

„Kdo drugi nego moj mož! In poročena sva bila v tako veljavnem zakonu, kakor je kdaj bil sklenjen v starem Frascatiju! Pet let in še nekaj več je preteklo, odkar sva bila blagoslovljena pred oltarjem svetega Andreja. Vsak se je moral veseliti tega zakona, ker se je sklenil iz čiste in goreče ljubezni. Giacomo, Giacomo, kje si moj ljubi?“

„Ne kričite, dona Margerita! Vi veste, da mi je zdravnik prepovedal vsak hrup, ker boleham na levem ušesu!“

Ponosno zatrjevanje čiste in goreče ljubezni ni bilo pogodu njega eminenცი in videlo se je, kako se mu je zopet pričel daljšati tolsti obraz.

„Čemu bi kričali, signora Margerita? Ker se trudite dandanes v tujih službah, sklepam, da vas je zapustil tisti Giacomo. Morda je umrl; pa tudi v tem slučaju bi ga ne izklicalo iz groba vaše kričanje!“

„Odpustite, eminenca! Ali ženska, ki ima moža, pa mora živeti brez njega, je bolj zapuščena kot novorojeno dete, katero vrže brezsrčna mati v travo tik pota. Kdo se je usmili? Kdo jo še pogleda?“

„V Boga zaupajte, Margerita!“ jo je tolažil kardinal.

„V tega zaupam! Drugače sem že davno skočila v vodo! Tako sem zapuščena!“

„Vaš Giacomo vas je torej zapustil?“

„Pol leta sva živela v najsrečnejšem zakonu. V najsrečnejšem zakonu, eminenca! Nisem si mogla boljšega moža želeli! In ta kri, ki je kipela po njem! Madona santissima! Kake čase sem preživela takrat!“

„Pusti kri!“ je opomnil kardinal hladno. „Preveč imaš besed, Margerita, in še te so neumestne!“

Ali okrogla ženica si ni dala kratiti svoje pravice, da bi ne tarnala po sreči svoje zakonske preteklosti.

„Kdo naj bi ne bil gostobeseden,“ je jokala, „če se mu je gorko zakonsko gnezdo brezsrčno raztrgalo, kakor se je meni raztrgalo?“

„Z drugo je pobegnil!“ je izpregovoril kardinal zaničljivo.

„Ni res! ni res! Do zadnjega trenutka me je ljubil moj Giacomo Princi! Ne dopuščam, da bi se mu delala krivica! Ubogi Giacomo!“

„Per le ferite di Cristo!“ je vzdihnil kardinal, „sedaj je pa moja pamet pri kraju!“

„Komaj pol leta sva živela v zakonu, ko je bil v Frascati poslan gospod Sebastiano. Bolje bi bilo, da ga je zemlja pogoltnila, predno je dospel k nam, ki smo v miru in ljubezni živeli!“

„Kaj je bil gospod Sebastiano?“

„Un prete!“

„Un prete!“ je ponovil prelat z zategnjenim glasom.

„Da, un prete! Pa nikari nič hudega misliti, eminenca! Imel je obraz svetega Alojzija in srce svetega Stanislava. In pel je in glas je imel, kadar je pel pri božji službi, da so se nam odpirala nebesa! Ni bil še dva meseca pri nas, že je Pietro Claverso pretepal svojo ženo in zakonske nesreče so na vseh voglih poganjale iz hiš. Radi njega! Per dio santo, radi njega, ki je imel obraz svetega Alojzija in srce svetega Stanislava!“

„In ženske ste šemarile za njim?“

„Si! si!“

„Zakonski možje pa so ga kleli in Pietro Claverso je radi njega pretepal svojo ženo!“

„Si! si!“

„Take reči so mi znane! Pripetijo se tudi drugod. No, končno je tudi Giacomo Princi prišel tepsti svojo ženico? He, dona Margerita?“

„Ne, eminenca!“ je odgovorila odločno. „Ali ljubosumnost se je kuhala v njem, kakor se kuha ogenj v Neapoljski gori!“

„Je že imel svoje vzroke, vaš Giacomo, signora Princi?“

„Ni jih imel, eminenca! Ni jih imel! Skoraj mislim, da jih ni imel. V donu Sebastianu sem častila le božjega služabnika, božjega namestnika. To pa je zapovedano!“

„Zapovedano je Boga častiti! Pa kako se je končalo vaše češčenje?“ je vprašal kardinal.

„Giacoma je kri preplula in mu odvzela pamet, da je zblaznel il povero. Nekega večera me je iztaknil, ko sem z donom Sebastianom govorila v mraku pred hišo. Tedaj ga je zapustila božja milost: padel je po božjem namestniku in do krvi ga je pretepel. Dva tedna ni mogel iz postelje don Sebastiano in noč in dan je trpel velike bolečine. Giacomo je pobegnil v gore in od tedaj ga nisem več videla! Kaj je tudi hotel storiti? Eminenca, pomislite vendar: un prete!“

„Od tedaj ste vdova, uboga dona Margerita?“

„Zapuščena vdova, eminenca!“ Pričela je točiti debele solze.

„Zaupajte v Boga!“ jo je miril kardinal, ki mu je bilo všeč solzno njeno oko.

„Saj zaupam!“

„Bravo! bravissimo! Sedaj ste pod mojo streho, signora Princi. Zaupajte v Boga in v me, ki sem vaš gospodar!“

„Saj zaupam, eminenca!“ Že so ji izginevale solze iz oči.

Kardinala je zapuščala čemernost. Dobrohotno je izpregovoril: „Moje zadovoljnosti ni težko pridobiti! Nereda, seve, ne prenašam nikakega pod svojo streho!“

„Umejem, eminenca, umejem!“

„Bravo! bravissimo!“ In pomenljivo je nadaljeval: „Tudi ne ljubim, da se moja kamarijera pretesno veže z mojimi domestiki. Lahko se zgodi, da uživajo drugi veselje, madež pa ostane na kardinalovem škrlatu! Menim, da veste, kaj hočem povedati?“

„Popolnoma, eminenca!“

„Svarim vas, signora Margerita, v prvi vrsti pred Bepom, mojim strežajem. Med nosi na jeziku, srce pa mu obdaja pregrešna hudobija. Skoraj sem prepričan, da mi krade, kjer le more. Pa tudi ženske bi se ne branil ta nestvor, če bi se mu odprla pripravna steza. Svarim vas, dona Margerita!“

Vrgla je oči proti stropu ter vzkliknila: „Kako morete kaj takega misliti, eminenca! Saj sem omožena!“

„Takah reči, signora, v svoji hiši ne dópušcam. Pozor torej, ker je Bepo velik grešnik. Stokrat bi ga že bil pognal, a če poženeš lopova, dobiš na njegovo mesto še hujšega lopova!“

Pritrjevala mu je z živahnim kimanjem.

„Istotako,“ je govoril kardinal, „ni kuhar Evstah čisto nič prida. Koliko me ta hinavec goljufava pri računih, to ve sam Bog, večni stvarnik! Zakonsko ženo ima v Bolonji in kopico otrok. Ali do sedaj je še nisem imel kamarijere, da bi ne bil metal ta plešasti hinavec svinjskih svojih oči za njo! Bodi vam skrb, da ničesar ne opazim, dona Margerita!“

Odgovorila mu je z najkrepkejšimi obljubami, da ne bode poznala niti strežaja Bepa niti kuharja Evstaha.

„Le vam bode v korist!“ je del kardinal ironično. „Dobrega kuharja je težko dobiti, od pripravnih kamarijer pa dežela svetega očeta kar mrgoli!“

Markeze je izpil svojo kavo.

„Govorila sva o vsem, kar je bilo potrebno, da se ne rode nesporazumljenja med mano in vami, signora Margerita. Tudi je čas, da se odpravim: če se ne motim, se je voz že pripeljal. Cesarji ne čakajo radi, tega ne smemo izpregledati niti kardinali katoliške cerkve.“

Vstal je ter se odpravljaj. Dona Margerita pa je hinavsko izpregovorila: „Madona! Koliko imate posla, eminenca! Posla in skrbi!“

Dobro mu je delo to priznanje. „Resnično besedo ste izpregovorili, signora! Težko je breme katoliškega kardinala, a prenašamo je z božjo pomočjo. Pot pa, na katero se odpravljam, mi bo služila še v vicah in radi nje se mi brez dvojbe pomanjšajo posmrtné muke. Dona Margerita, že nekaj časa ste v tem mestu, a vam se niti sanja ne, da živi v tem dolgočasnem in meglenem mestu svetnik. Pravi svetnik!“

„Ni mogoče!“ je vzkliknila.

„Svetnik, dona Margerita, ki živi le za Boga in našo sveto vero! Črez morje, iz Amerike je prišel, da bi na kongresu vnemal mrtva srca za nesrečno katoličanstvo tujezemsko. Odpravil se je na dolgo, težavno in mučno pot: viharje je prenašal, zasrambe posvetnjakov in zaničevanje krivovercev! Stradal je in v bridkosti je lažil po svetu. Poslušajte, dona Margerita! Samo katoliški mašniki so, ki se podvržejo takim žrtvam! Na to sem ponosen!“

„Si! si!“

„Si! si! To je vse, kar veste izpregovoriti ve posvetne ženske! Kaj so vam mari božji svetniki! Nova obleka, nov svilnat trak za lase, vse tako vas bolj zanima nego svetnik, ki leži na golih deskah pri očetih frančiškanih. Žalostno, dona Margerita!“

Ni sicer vedela, kako da je prišla v to karanje, a vzlic temu je poklicala vodo v oči ter zaihtela: „Kje pa naj izvem kaj o svetem možu, ko ga ne storim koraka na ulico? In če je iz Amerike, gotovo ne govori naše govorice!“

„Vidiš, Margerita,“ je odgovoril kardinal, „kako te-tepe Bog s temo in slepoto. Ti je li mogoče misliti, da se rodi tak svetnik v drugi deželi nego v naši solnčnati materi Italiji, katera je dala največ svetnikov večnim nebesom! Dosti je! Že čujem Bepove korake. Odriniti mi je k cesarju, da izprosim izdatne podpore svetemu mučeniku. Svetli knez Metternich me podpira, zatorej odhajam z najboljšimi upi!“

(Dalje prihodnjič.)

Imel ni mladenič nikogar na svetu . . .

Imel ni mladenič nikogar na svetu,
brez cilja je hodil po potih življenja,
ni vedel, kje prva pot jenja,
ni vedel, kje druga začenja,
in vprašal se ni, kje bo jutri, ob letu . . .

Odšel je iz mesta, vrvenja množice,
kjer vladalo njemu je tuje veselje;
nasproti mu vetrček vel je,
v soteske mladenič zašel je,
med skalnate morske prišel je stezice.

Morjé mu zapelo je pesmi otročje . . .
Vse davno, že mrtvo spet vstalo je živo —
morjé je tako ljubeznivo,
šumelo takó mu vablivo:
zvabilo ga v svoje je mehko naročje.

Petruška.

Jos. Stritar.

Analiza njegovega življenja in delovanja.

Spisal¹⁾ dr. Jos. Tominšek.

I. Stritarjev idealizem.

rav presodimo Borisa Mirana-Josipa Stritarja le, ako se zberemo v njegovem duhu; kot celokupna ideja, kot notranja sila, ki nas veže, mora zavladati med nami njegov duh, navdajajoč nas tajno in naposled očitno vsaj za kratko dobo naše združitve ž njim s toliko močjo, da si, pozabivši samega sebe, postanemo bratom bratje...

Ali nam je to lahko? Vzplamteti mora nad in med nami in vzbrsteti mora v našem srcu idealizem, potem bomo zbrani v duhu Stritarjevem. — Idealizem? Je li ta mogoč? Dandanašnji? Nevoljno bi radi zmajali z glavo in prezirno tlesknili s prsti: ta realni svet — pa idealizem! Mi realni ljudje — pa idealisti? Te realno kričeče potrebe — pa idealno naziranje, ta boj za življenje, ta borba za plačo, borba za osemurno delo, za nedeljski počitek — pa gojenje idealov! Kaj še! — Tako vzdihamo, govorimo, pišemo, kričimo napram svetu; tako tudi mislimo. Mislimo? Res? V prvi sapi pač, ko se ne zavedamo, da nam besede pobijajo misli; ako se umirimo, nam šepeče ljubeč škrateljček na uho: „Ti poredni človeček ti, ali ne pomisliš, da je obsežena v potezanju za vse one realne pridobitve tudi gonja — ne morem drugače reči — za največjim idealom: za življensko srečo, za pridobitvijo idealnega stanja, ki je bolj in bolj vredno človeka?“

In ti navihani človek, ali si pozabil, da one realne želje nikakor ne napolnjujejo vsega tvojega bitja? ... Ali si pozabil, kako je bilo, ko si vzljubil svojega dekleta, in ti deklica, ko si se prvič oklenila njega? Ali se vama ni zdelo, da se dvigujeta v nebeško ozračje na lahkih krilih? Ali ne ljubita še sedaj? Ali ni bila vajina ljubezen idealna, vzvišena nad golo, nizko in nizkotno realnost? — Pa vidva, zakonski parček! ... Mari se vama ne vseljuje v srce nikoli nič drugega nego misel na udobnost in blagostanje? Ali so

¹⁾ Prvi del tega spisa in posnetek iz ostalih se je predaval pri slavnostni akademiji, prirejeni dne 20. majnika t. l. v proslavo Stritarjeve sedemdesetletnice.

za vedno prešli tisti časi: „meni nebo odprto se zdi...“? — — Ne, ne! Še se vračajo, morda ne za dolgo, a kadar se vračajo — morda le trenutki, vredni so ti trenutki več kakor leta realne borbe in realnih uspehov: „za jedan časak radosti“ bi vidva dala tisoč dni žalosti...

Dokler ljubezen na svetu ne izumrje, ne bo izginil idealizem s sveta, in dokler ljubimo, res ljubimo, bomo idealni, naj se temu še tako upiramo, trdovratno trdeč: „Idealov ni!“ ... In ne samo ta ljubezen, ljubezen v ožjem pomenu: vsaka ljubezen je idealna! Dokler mamica ljubeče zre v otroka, dokler oče ljubeče skrbi za sina, dokler se hčerka oklepa očeta in sin na materinem srcu išče ljubezni polne tolažbe — tako dolgo še solnčno ogrevajo svet idealni. — In ti, ki usmiljeno dvigneš trpečega brata, nesrečno sestro, ki te boli nesreča in trpljenje mestnega reveža; ti, ki olajšuješ breme trpinu kmetu in mučeniku delavcu — tudi ti si idealist in boš ostal idealist, dokler ostaneš zvest svojim načelom! — Ter vi vsi, ki se čutite kot ena družinā, kot narod, ki hočete tej veliki družini, narodu, pripomoči do večje sreče, duševne ali materijalne, tudi vi narodni bojovníki se borite, če ste res narodni, za ideale, tudi vi ste služabniki idealne ljubezni; realisti ste, pravite, a idealisti ste in morate biti, to ču ti vaš narod, vaša velika družina ...

In naposled vi, navdušeni glasniki za občo človeško prosveto, vi, ki se zavzimate za vsako svoje sobitje, ker je nositelj božje podobe takisto kakor vi, ki vam je vsak človek brat, sestra, ki se skušate ravnati po težkem pravilu: „Ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe“, vi, ki poznate le človeka, ne le člana večje ali manjše družbe ljudi, vi v svoji skromnosti morda ne boste rekli, da ste idealisti, a tiho zavest o tem imate! — — V vaši družbi pa so tisti idealisti, ki, trudeč se in raziskavajuč v svojem samotnem hramu, skušajo na omejenem polju protirati napredek, najprej svoj, potem svojega naroda, potem človeštva sploh, s plodovi svojega razmišljanja in raziskovanja. Tudi ti so idealisti in ne najzaadnji!

Naposled: mi vsi, ki si tu zremo iz oči v oči? Ali res nismo nič idealisti? Mar nismo nikoli goreli vsaj za enega izmed njih? Ali je ljubezen popolnoma zamrla v naših prsih, ljubezen, ki posredno ali neposredno, pa vsekakor edino goji ideale?... Gotovo jih gojimo, si odgovarjamo na tihem, gotovo še plamti naša ljubezen do ljubljenega bitja, do matere, do očeta, do otroka, do naroda, do človeka!

Tedaj pa, kadar se zavedamo te svoje idealne ljubezni, tedaj se spomnimo našega Stritarja, tedaj vzemimo v roke njegova

dela; iz njih odseva gorečnost za vse ideale, ki smo si jih pravkar postavili pred svoje duševno oko: od pristne ljubezni do dekleta pa do nesebične ljubezni, ki ji je predmet človek trpin ter vse človeštvo... Zato je Stritar socijalen pesnik v univerzalnem pomenu te besede, pesnik občečloveške ljubezni in v zvezi z njo pesnik občečloveškega usmiljenja. Da, s tem usmiljenjem še prestopa celo občečloveške meje; kajti njegovo usmiljenje velja trpljenju sploh, ki ga vidimo na svetu; smili se mu tudi žival v njenem od usode ji odmerjenem trpljenju: predmet njegove pesmi je tudi uboga trpinčena konjska para ter zvesti pes, ki strada s stradajočim svojim gospodarjem, človekom. — Smili se mu — tako pravimo v okornem človeškem jeziku, ki ne more slediti mislim — smili se mu tudi ves svet s svojim ginevanjem in umiranjem, užali ga pogled na to večno uničevanje zemskih bitij, velikih in malih, lepih in nelepih.

Tako se Stritarjeva ljubezen blago oprijemlje vsega sveta, od posameznega čutega človeškega bitja, ki se ga je sam neposredno mogel okleniti, pijoč iz njegovih ust srečo ali potrtje, pa do ogromne veseljnosti, ki mu je mogla v srce pošiljati le posamezne žarke; a iz njih si je sam šele ustvaril zračno, a za čuteče srce čutno bitje. Prva pristna ljubezen mladeniča in mladenke pripelje tako pesnika do glasovitega svetožalja, bodisi mirno, bodisi preko pesimizma.

Kako so se posmehovali temu svetožalju! Prav tako, kakor so Stritarja obsojali zaradi njegove gorke obrambe ljubezni. In vendar! Nam vsem je svetožalje vsajeno v srce in se ne da izrupati, vsajeno prav tako kakor nagon k ljubezni in dovzetnost za njo. Že pogled na otroka nam more zbujati svetožalje: svetožalno si slikamo otrokovo bodočnost, nezgode in trpljenje, ki ga čakajo, izgubljeno njegovo nedolžnost. Kako preprosto se zdaj smeješ — a kako dolgo še in tvoj smeh bo morda drugačen... In tvoj jok! O, le joči se! Saj se boš še mnogokrat! — Pa ko vidimo krepkega moža, življenja prekipevajočo ženo... So trenutki, ko nas ne veseli njuna prikazen — le na nekdanje pojevanje njunih moči mislimo! — Pri pogledu na starčka pa preradi mislimo: „Prah boste in pepel!“ in boli nas, da bo zaradi trhle posode izgubljen za ta svet tudi bodri duh, ki se je, tako si pravimo tužno, izpopolnjeval samo zato, da tem bolj občutimo njega izgubo — in moj Bog! zopet se je treba od kraja mučiti in učiti!

V takih trenutkih se nas polašča svetožalje in tedaj vsesavamo v sebe s slastjo spise, ki dihajó isti duh, tedaj vzemimo Stritarja v roke. V takih trenutkih smo sami v srcu pesniki svetožalja. Da, smelo lahko trdimo, da ni pravega pesnika brez svetožalja; čim bolj se prepričuje, da ga je prost, tem bolj je vglobljen v svetožalje: on le vara samega sebe in skuša varati tudi druge, ako stopa le trdo in mrko ali pa le veselo in brhko, vedno navidezno brezbrizno, po svetu. Tudi za perečo zbadljivostjo, za pikrim pesimizmom in za veselim smehom tiči prav tako ono svetovno usmiljenje kakor za sentimentalnim koprnjenjem; in pesnik, ki bi ga ne imel, ne bi bil pesnik. Tako sta v najnovejšem času povsem vdana svetožalju baš ona dva pesnika, ki bi jima to prisojal najmanj: Meško in Cankar.

Pa vse na svetu se da pretiravati: i ljubezen i svetožalje i sarkazem; in nekaj je pretiraval tudi Stritar! —

To so cilji Stritarjevega hrepenenja; sredstvo v njih dosego pa mu je pisana, redkeje govorjena beseda. Cilji so mu univerzalni in — rekli bi — univerzalna je tudi njegova navdušena beseda, ki mu je služila v vsakršni obliki, v tako mnogovrstni kakor še nobenemu našemu pisatelju. — V lep namen je uporabljal vsa pisateljska sredstva, a s prevažno in zanj znamenito omejitvijo: sredstva so morala biti lepa; vsa ne-lepa sredstva je odklanjal, pač se zavedajoč, da bi mu oskrunjala lepi namen. Zato se je baval temeljito z vprašanjem o lepoti sploh in o lepoti v pesništvu posebe ter je sam sebe izkušajoč in izživajoč druge v preudarjanje proučil naravnost vso pesniško estetiko in je tako postal naš prvi estetik. V sedmerih zvezkih njegovih zbranih spisov je nagrmedenega v tem oziru gradiva toliko, da nam kar narašča med čitanjem. Ta njegova dela so vedno bister vir za vsakega, kdor si hoče ugladiti ukus; tu leži pred njim praktična estetika.

A Stritar ni bil le presojujoč, ampak samobitno ustvarjajoč duh; univerzalen tudi v tem oziru. Kratke pesmice — hipni utrinki, obširni romani, lahne novelice, epske pesmi, dramatski prizori in lahkotno pisani članki — essayi, kratki epigrami — umetno zgrajene ode, ostra satira in mehka otožnost, lahka šala in krepka beseda v navdušenem poletu — vse, vse se mu posreči... Ni vse docela vzorno, a vzori so v vsem, ni vse docela resnično, a preudarjeno je vse in vse kaže najiskrenejše iskanje resnice; ni vse zabavno, a nikjer ni umorno; ni vse ne-

dolžno, a nikjer ni pohujšljivo; ni vse originalno, a vse je v originalni obliki in vse je priklilo iz gorkega, blagega in človekoljubnega srca moža, ki je izkusil svet, ki ga pa svet ni okužil.

Prava človeška prosveta diči pesnika od prvega nastopa pa do današnjega dne; v dolgi dobi 50 let svojega delovanja si je ostal zvest. Ni mu bilo vedno lahko; ko je zastopal svoje nazore javno s svojimi leposlovnimi in kritičnimi spisi, so se oglašali nasprotniki od vseh strani z zasmehujočo ali resno besedo. Saj so se njegove ideje zdele preobsežne za maloštevilne Slovence; mnogi so se bali, da se bodo kar poveznile čez slovensko slovstvece, ki so ga oni zastopali doslej. Merilo se jim je zdelo preveliko, dokler po njih mnenju ni bilo dovolj snovi tu, ki bi se bila merila; v svoji solidni samozadovoljnosti — filistrstvo je niti ne imenujem — niso vedeli, da je pri slovstvu, tej neograjeni panogi kulture, baš merilo največja izpodbuda. — Stritar pa je po svojem širokem obzorju spoznal, da slovensko slovstvo že ob njegovi dobi — naj je bilo še tako malenkostno — pač prenese njegovo merilo; jasno mu je bilo, da je za nujne, recimo gospodinjske potrebe, v slovenskem slovstvu že preskrbljeno, da je torej treba pogledati tudi malo izven hiše, po vrtu, po gozdu, po solnčnih planjavah; a prav tako je kot razsoden mož vselej bistro pogodil, kaj je životvornega izven domače ograje, in je samo to presajal na domači vrt.

S tem pa si je nakopal neprestan boj; izprva s premrzlokrvnimi zastopniki patriarhalnega našega slovstva v letih 1850—1880, pozneje pa z vročekrvinimi zastopniki novih evropskih literarnih struj, in sicer takih, ki so bile najnovejše in najradikalnejše, in še preden so bile izčiščene.

Tako je bil Stritar v vednem boju, od l. 1867., ko je prvičkrat naravnost stopil na dan s svojim mnenjem, do l. 1896., ko se je umaknil iz slovenske javnosti. A kako se je on bojeval! To je treba glasno zaklicati na levo i na desno: vedno s poštenim, odkritim, dasi seveda nabrušenim orožjem, nikdar z batino in nikdar z blatom, pa tudi nikdar zavrtno. Rekel je že l. 1867. v „Glasniku“ (Zbrani spisi V. 49): „Ko bi se pa bilo kedaj udariti za resnico, za čast domovine, takrat pa se ne bodem skrival v koruzo; saj hvala Bogu, ne nedostaja mi brušenega meča, ne ostrih sulic in pušic, ne bojim se boja iz oči v oči — gorjače pa ne vihtim rad in nikdar ne bom kakor potepuh in tihotapec pobiral tiho kamenja v ruto in hajdi od zadaj po glavi“. — Zato so njegovi polemični

spisi, ki jih je dobra polovica, trajnovredne razprave. V tem oziru je postopal Stritar tem laglje tako umerjeno, ker je, bivajoč vedno izven domovine, na kosmopolitiškem Dunaju, stal izven našega dnevnega domačega rovanja, butanja in zbadkanja in je vse, kar ga je doletelo, priletelo nanj le po precejšnjem presledku. — In v letih 1870—1880, ko se je on bojeval najbolj, so bili boji po našem merilu sploh krotkejši. Navdajalo pa je baš tedaj Stritarja lahko s ponosom navdušeno pritrjevanje vseh bodrih pisateljev in vsega za umetnost dovezetnega občinstva, kakor to sam poroča v uvodu k „Zbranim delom“.

Vsekakor pa trdno stoji: Stritar nile naš najboljši estetik; on je gentlemen med našimi kritiki in polemiki.

Tako je vse njegovo delovanje zaokroženo, vsak nastop v soglasju s prejšnjimi in poznejšimi nastopi in ne preostajalo bi mi nič drugega kakor vsakega Slovenca opozoriti, naj čita in čita v onih sedmerih zvezkih; ne vedno, pač pa tedaj, kadar se v njegovi duši nagiblje čas na nedeljski popoldan: tedaj bo črpal iz teh spisov pravo uteho, božali ga bodo, dramili in tolažili — in morda se še najde v očesnem kotičku kaka zaostala solzica, ki se bo na njegovo začudenje zaiskrila pod okorelimi trepalnicami in se utrnila . . . Ne sramujte se je!

Pač vemo, da Stritarjevi spisi po nekod ne veljajo za prav moderne. Morda so zastareli? Kako naj odgovorim na to vprašanje? Najbolje tako: „Ne vprašujmo, so li zastarali ti spisi; kajti eno je gotovo: mi, mi smo se gotovo postarali . . .“

Pa dalje! Tisti, ki jih najbolj mika, da bi govorili prezirno o „Gospodu Mirodolskem“, o „Zorinu“ in „Rosani“ in o drugih Stritarjevih delih, ki jih vsakdo pozna po imenu, baš tisti Stritarja poznajo pač najmanj. Ne verjemite jim, ampak prepričajte se sami! Kdor pride baš iz gostilne in se razkorači v širokem naslanjaču, temu se bo najbrž res zdel Stritar presladek, premehak, rajši bi imel kaj s papriko potresenega; a noben človek ni vedno razkoračen. Vsemu tudi mi ne bomo pritrjevali, a pri Stritarju je ljubko celo to, kar nam ni všeč, in ni zdržljivo nikoli . . . A življenje nanese tudi sto in sto prilik, v katerih nam bo Stritar ljubek prijatelj, bodritelj in tolažnik . . . Kdo še pač ni doživel časov, da bi si v kateremkoli zmislu zapel nedosežno Stritarjevo „Oblačku“ posvečeno, ali pa „Lehké noge — lehkó srce . . .“, ali „Srce moje, kaj če to? Kar si koli poželetelo, dal sem ti, da bi veselo enkrat bilo mi samo!“ — Tako in slično čutimo, a besed ne najdemo; iščimo jih v Stritarju!

Sploh vse, kar kdaj utriplje v našem srcu, je v tej ali oni obliki shranjeno v veliki zakladnici Stritarjevih del; saj je Stritar v svojem usmiljenju ljubil vse in veselje, ljubil seveda tudi samega — sebe. Odločuje pa pri njem srce in s srcem se moramo tudi oglasiti pri njem; skoraj se nam ne zdi slučaj, da je spisal baš on essay „Srce“ in ga objavil (l. 1887. v „Lj. Zvonu“) skoraj kot zaključek svojih „Zbranih del“.

II. Harmonija v Stritarjevem življenju in delovanju.

Zaokroženo se sme imenovati tudi Stritarjevo življenje. Njegovo sedemdesetletnico obhajamo zdaj. Stritar sedemdeset let star! Kot starčka si ga kar misliti ne moremo; saj ga poznamo le po njegovih spisih in ti so mladostni, dasi zreli; najrajši bi o njem rekel: ko je bil mlad, je sodil preudarno, kakor bi bil star, in ko je postal star, je ostal mlad v duhu, mislih in besedah.

In ob taki delavnosti, kakor jo je razvil Stritar, nas navdaja s spoštovanjem mladeniška ognjevitost in trajna brhkost sedemdesetletnega rojaka in duševnega vojaka. Le Vošnjak je dve leti starejši, sicer pa je Stritar starosta med veljavnimi našimi pisatelji, in če Vošnjaka prištevamo politikom, je Stritar naš očak. Ta beseda ni le fraza; zakaj, ako sploh koga imenujemo očeta naše novodobne književnosti, potem je to edino in v vsakem oziru le Stritar. Zavedamo se, kar mu je zapel pesnik¹⁾ pred kratkim: „Ti zreš na mladi rod, ki rastele je, dorastele poleg tebe. Življenje gledaš bodro krog in krog, in če bi hotel, bi lahko dejal s ponosom upravičenim: Učenci ste moji vsi na desni in na levi in vse življenje to je moje delo!“ — Tako bi rekli! —

Mi mladi si kar ne upamo izračunati, kam tja sega teh sedemdeset let: še pred leto 1848., v tisto dobo, ko so se rodili šele naši — očetje! . . . Kakor bi zrli v srednji vek, tako se nam zdi v teh hitro tekočih časih; bil je res še srednji vek v našem narodnem življenju in zlasti v našem slovstvu. Tedaj se je Stritar rodil in je rastele, dokler ni l. 1866. oznanil slovenskemu slovstvu preporeda, naše renesanse, ko je glasno in navdušeno zaklical okorelim Slovincem, naj se oklenejo svojega pozabljenega klasika Prešerna: s Prešernom je šel v boj in v njegovem znamenju je zmagoval in naposled zmagal. — Ko pa je bila zmaga (l. 1880.) pridobljena, dasi s krvavimi izgubami, je prenehal z na-

¹⁾ A. Funtek, Lj. Zvon 1906, 193.

skoki in je pričel zbirati čete in opozarjati sobojevnike, naj ne trtijo svojih moči. A danes je zmaga pridobljena za vse čase; naše slovstvo stoji trdno, jezik je vsestransko razvit in mi se — kar se tega tiče — lahko mirno ogledujemo po svetu. To je Stritar ne le doživel, ampak priporil. Ni li lepa njegova starost? Od prvega koraka v javnost pa do današnjega dne le ena proga bojev, a tudi uspehov: zares, kar je Stritarju dala stvarnica, to ji je povrnil. S pomočjo Prešerna s Stritarjem in s sotrudniki, ki si jih je pri-gojil, preko klasične dobe do slovenske moderne, to se mi zdi formula za Stritarjevo življenje in delovanje.

Ako ga torej zdaj proslavljamo, proslavljamo v njem prepored in čudoviti povzdig naše književnosti; žalosti pa nas kakor njega, da so vsi njegovi ožji sovrstniki po letih že legli k večnemu počitku: Levstik, ki je bil šest let, Erjavec, ki je bil dve leti starejši od njega, pa tudi osem let mlajši Jurčič in Celestin. Ni pa se še uklonil njegov pobočnik in pomočnik in pozneje njegov naslednik: deset let mlajši Levec, menda edini iz ožjega Stritarjevega kroga, izmed sotrudnikov pa zlasti — da o mlajših ne govorim — dični, neprecenljivi Gregorčič. — Ko bi bil Stritar zloben, bi ga lahko navdajalo s škodoželjnim zadovoljstvom, da sta legla v grob oba njemu nekdanj hudo nasprotna lista: „Novice“ l. 1902., „Zgodnja Danica“ lansko leto, oba že sicer davno sprijaznjena z njim.

S Prešernom je torej začel Stritar pri svojem prvem resnem nastopu, opeval ga je pozneje v razni obliki — omenjam le krasno odo, ki pripada najdovršenejšim in najblagoglasnejšim, kar jih imamo: „Sreča, poezija in Prešeren“ ter „Prešeren v Eliziju“; zavzel se je za Prešernov spomenik, in res: zdaj ko je star 70 let, lahko smatra svoj poziv za izvršen: Prešeren je dosegel čast in mesto, ki mu gre. Ob Prešernu se je tudi najbolj vežbal za svoj pesniški poziv; saj do svojih mladeniških let res ni imel drugega literarnega učila, in na Prešerna tudi vselej mislimo, kadar premotrivamo podrobnosti Stritarjevega življenja.

Čuden slučaj je, da je že njegovo rojstno leto v slučajni zvezi z važnim letom v razvoju Prešernovega bitja: l. 1836. (6. marca) je zagledal Stritar v Podsmreki pri Velikih Laščah luč sveta; in l. 1836. je izdal Prešeren, šele 36 let star, že bilanco svojega življenja, „Krst pri Savici“, to pretresljivo sliko svojega duševnega obupa, pretresljivo vprav zaradi navidezno mirne resignacije, ki pa je ob njej počilo pesnikovo srce . . . Z bolešno disonanco je zaključil

Prešeren svojo življensko simfonijo — odslej je živel le od prebitka svojega duševnega kapitala, obrnila se je od njega sreča za vselej, sreča zunanja in notranja, dokler se ga ni 'usmilila, potrtega na duši in na telesu in starega niti petdeset let, „zadnja ljub'ca, bela smrt . . .“

Vprav istega leta 1836., ko se je Prešeren popel najvišje, mu je usoda naklonila naslednika — Stritarja; a kaka razlika med njima! Tudi Stritar je pisal, le 2 leti mlajši kakor Prešeren, svoj „Krst pri Savici“, svoj roman v pismih, mnogo grajanega „Zorina“ (l. 1870.); saj ta ni nič drugega nego ideja „Krstu pri Savici“, posplošena in bogato opremljena z modernim komfortom — a kaka razlika! Prešeren je ob „Krstu“ izkrvavel, a Stritar si je ob „Zorinu“ izčistil zavrelo kri na Goethejev način; Prešeren je položil v „Krst“ vse svoje bitje in žitje, za Stritarja je bila „Zorinova“ dogodka le epizoda! — Na tem enem zgledu spoznajmo vso ogromno razliko med pesnikoma! Že tu se nam odkriva neopopržna resnica, ki nam postane do pičice očitna zdaj, ko zremo črez dobo Stritarju usojenih 70 let, tale resnica: Prešeren je pesnik disharmonije, pesnik svoje lastne nesreče; Stritar je pesnik harmonije, katere odsev je tudi njegovo življenje. Krepro je pričel nastopati v isti svoji dobi kakor Prešeren, a življenje mu je teklo gladko; solnce je sijalo nad njim. Ko je dosegel leta, v katerih je Prešeren legal v grob, je stal Stritar na vrhuncu svoje moči in svojih uspehov, čislán povsod, tudi pri nasprotnikih: slavili so tedaj (1886.) povsod dvajsetletnico njegovega književnega delovanja. Pokojno se je nato bližal svojega življenja poldnevu in ob tridesetletnici svojega književnega delovanja (l. 1896.) je zaključil, šestdesetlet star, svoje aktivno nastopanje; ostal pa je še zvest svojemu pisateljskemu pozivu in danes, ob njegovi sedemdesetletnici, ob štiridesetletnici njegovega književnega delovanja, ga slavi zvesti narod po zaslugah.

Res, pri njem smemo govoriti o simfoniji življenja!

Hvala!

Že zopet slavnost! — Ta na čast je meni,
 ko solnce mi zahaja za goró.
 Da dnevi niso vsi mi izgubljeni,
 naj ta slovesni dan mi porok bo;
 a vendar slave to je preobilo,
 vse ni je delo moje zaslužilo.

Kako naj prav zahvalim se? — Govoril
 vam bodem, kakor mi veli srce:
Kar nameraval sem, ne kar sem storil,
 to naj velja, za to mi hvala gre:
 marljivo moje rodoljubno delo
 uspeha ni mi pravega imelo.

Moža slavila lani je Ljubljana,
 ki je povzdignil ves slovenski rod;
 sijajna njemu bodi slava dana,
 nje žarek pozni moj obsevaj god:
 svet razsvetljuje solnca luč kraljeva,
 od meseca le solnca žar odseva.

Prešernu venec! — Mi za njim hodimo,
 hvaležni, vredni vzornega moža;
 od njega rodoljubja se učimo,
 kreposti, plemenitosti, moštvá!
Prešernov duh naj krepko nas prešine,
nas vse, in rod slovenski ne pogine!

Jos. Stritar.

Poslednji dnevi Štefana Poljanca.

Literarna povest.

Spisal Ivan Cankar.

(Dalje.)

VI.

Štefan Poljanec je bil hudo vzburjen; nestalne, bežne so bile njegove misli, nestalnost, bežnost, nepokojno iskanje je razodeval njegov obraz, so razodevali njegovi koraki, zmerom hiteči, nikamor namerjeni.

Čudno je, kako brez težave, brez trpljenja se razvijajo nekateri ljudje. Gosenica se zabuba, zaspi, in spomladi izfrfota metulj. Nekateri se niti ne zabubajo ne. Poznal sem človeka, drugače zelo poštenega človeka, ki je bil lani še revolucionar in je streljal v zvezde, letos pa je že ugleden rodoljub. In na zunanje se ni nič izpremenil, samo nekoliko zredil se je. Vprašal sem ga, če ga je razvijanje kaj bolelo, pa je rekel, da nič. Seveda ne, gosenica je gosenica. Nekdo drugi je bil lani še tako „moderen“, da me je bilo strah zanj; celo Prešerna je v nič deval in Gregorčiča bi še postrani ne bil pogledal. Letos je dramatiziral Ciglerjeve povesti, oženil se je in Zupančiča še na cesti ne pozdravi. Ampak ta gospod je literat in izkušnja uči, da ni bolj malopridnih značajev od literatskih. „Vsaj na Danskem je tako“. Pokaži pismarju, kanalji, kos kruha in cvilil bo vdano in mahal z repom in tekel za tabo makar do pekla. Pes ni ponižen, ker je lačen, temveč zato, ker je pes. Toda ne samo literatje — vse se razvija, vesoljen je razvitek. Dnevi teko brez dogodkov, brez bolečine, mislil bi, da so šli mimo obraza in da niso dahnili nanj. Toda glej — kdo si, ki stojiš pred mano? Upal sem, da boš nekoč v tisti vrsti, ki bo stopila z moškim korakom v prihodnost. Kje stojiš in kje stoji tvoja vrsta? Vse se je razvilo. Nezavedno, po božji volji, brez trpljenja in brez kesanja.

Lahko jim! Zelen popek, ves nedolžen, se je razvil v pohotno rožo. Saj ni mogel drugače; kaj naj bi se bil razvil v pobožno lilijo? Toda bolečina je in žalost, če zahrepeni lilija po rdeči pohotnosti; zardela bi rada in ne more zardeti.

Zato so bile misli Štefana Poljanca nestalne, bežne in polne bridkosti. Resnica je, Boga mi: težko je biti fenomen. To resnico je občutil docela Štefan Poljanec, in ker je naravno, da mi je izmed vseh ljudi na svetu najbližji človek, mi je tesno in grenko pri srcu, ko ga spremljam na tej poti, ki jo je nastopil.

Razvijati se je hotel zavedno, ob belem dnevu, s popolno odgovornostjo. Stopiti je hotel v novo dobo ne z zavezanimi očmi, v prijetnem snu, kakor stopajo drugi; bdeč, s smelim korakom, vso pot pred sabo, je nameraval preskočiti brezkončni in brezdanji prepad, ki loči trubadurja od človeka, praktične razmere uvažujočega. Namera je bila koristna in hvalevredna, toda bila je težka, in rado-veden sem, kako se bo Štefanu Poljancu posrečila.

Prenočil je v gostilni, v veliki, neprijazni, zatohli sobi, z laškim delavcem, ki je bil priromal šele tisto noč in ki je ležal ves razgaljen na drugi postelji ter preklinjal v sanjah. Zjutraj se je napotil Poljanec v hišo, ki jo je poznal izza časov trubadurstva in bridkosti, in tam se je udomil. Nato pa se je takoj napravil, da bi izvršil svoj imenitni načrt. Narisal si ga je bil v mislih tako natanko in jasno, kakor da bi bil zasnoval novelo, začetek novele namreč, zakaj da bi ji poznal konec, bi je morda ne bil zasnoval. To je bilo v njegovi naturi in v njegovi usodi: pisal je samo prva dejanja, včasih samo prve prizore in zlagal je samo prve kitice. Deloma, ker je bil njegov duh nestalen in šibak, deloma pa morda tudi zatogatelj, ker je bil bolj obziren in bolj usmiljen od mnogoterih poetov, ki pišejo cele drame in pojo cele pesmi. Njegov poslednji načrt ni bil slab.

Nova doba, novo življenje, nov človek! To je bil edini polnozvočni stavek v osnutku Štefana Poljanca, vse drugo je bilo samo uvaževanje razmer. Trezno je premislil svoj položaj in je izprevidel, da je zelo kočljiv. Brez doma — treba se je bilo zasidrati; brez obleke — treba se je bilo obleči; brez opravila — treba ga je bilo poiskati. Na nestalnem romanju, na neostriženih in nefriziranih laseh, na nepokojni brezdelici, povsod je še ležala težka senca ciganstva. In Štefan Poljanec ni poznal človeka, ki bi uvaževal praktične razmere in ki bi bil cigan brez doma, brez frizure in brez opravila.

Predolgo bi bilo in prenerodno (govoril sem že nekoč o svoji lenobi), da bi spremljal Poljanca po vseh potih, ovinkih in klancih tistega lepega dne. Vendar pa moram priznati, da bi se bila ob tej priliki lahko in imenitno razodela moja pripovedovalna spretnost in moč. Koliko dostojanstvenikov, koliko imenitnih in vnetih rodo-

Ljubov je videl Štefan Poljanec tisti dan! Kje bi bila človeku lepša naloga, kakor opisavati teh stebrov naroda zasluge ter notranje in zunanje čednosti? Kakšen užitek bi bil, razodevati njih ljudomili smehljaj, ponavljati njih sladko, blagozvočno govorico, risati njih črez vse prijetne, le iz globoke izobraženosti in tenkega estetičnega čuta razumljive kretnje! Toda tega ne maram storiti iz mnogoterih vzrokov. Prvič bi bilo, kakor sem rekel, predolgo in prenerodno. Drugič imam včasih rad, da pokažem svojo skromnost, in tako se ne maram po nepotrebnem odevati s slavo. Tretjič mi je ostala še izza prejšnjih časov neka tiha jeza do tistih največjega spoštovanja vrednih ljudi in bojim se, da bi bilo moje navdušenje premajhno in premlačno. Četrthi so si vsi dostojanstveniki in imenitni rodoljubi navidez precej enaki in se razlikujejo samo po stopnji zaslug in rodoljubja; tista razlika pa je včasih tako fina, da bi jo lahko zgrešil ter delal krivico človeku, ki mi nič stori ni; česar me Bog obvaruj. Petič pa je stvar taka, da je bil Štefan Poljanec, ko je stopil iz velike hiše na cesto, pisar advokata Groma in to dejstvo samo je tako važno, da izgine pred njim vprašanje, kako se je izvršilo.

Truden je bil, ko se je vrnil o mraku domov, in legel je oblečen na posteljo. In ker je bil truden in ker je bila tišina v izbi in ker je bil mrak, so se oglasile misli, prej tihe.

„To je začetek, lep začetek. Dom imam zdaj in opravilo in kruha. Dovolj bo — za to leto. Samo za eno leto. Časa imam obilo, da študiram. In prihodnje leto se napotim na Dunaj in se vrnem — človek, ki uvaža praktične razmere. Bog s poezijo! Luč za slepce, pesem za gluhece? Zdaj, ko sem se že za silo popetrinil, zdaj šele vidim, kakšna žalost mi je bila namenjena. Gospod Valentin je bil še zavidanja vreden, dasi je bil mučenik; senca in ostanek je bil lepše dobe, jaz pa sem spremljal najbolj klavrno in bridkostno, kolikor jih je še doživelo človeštvo; on se je vsaj zredil, jaz bi se ne bil nikoli. Zatorej stran s poezijo, da me ne zaloti izkušnjavec; poezije je bilo veliko v tisti dobi, zelo veliko, drugega pa ni bilo nič. In poezija je kakor čast: ne more je človek ne jesti, ne piti, ni torej za nobeno rabo. Treba je uvaževati —. Ampak to je: s praktičnimi razmerami še ni vse opravljeno. Vsaka doba ima ideje, torej jih ima najbrž tudi današnja, ki bi jo bil skoro prespal. In če hočem živeti z njo, kar je moj poglavitni namen, moram poznati tudi njene ideje. Saj se moram boriti zanje! Petrin uvaža praktične razmere, ampak poleg tega je tudi ves poln idej in se bori zanje. Kako lepo je govoril o univerzi! Univerza? To je morda ideja. Ampak če jo napravijo, kar

Bog ne zadeni, kaj bo potem z idejo? Toda Petrin pravi, da je ne bo nikoli. Morda je to ideja: dvojna beseda, dvojno prepričanje, dvojna vest? Preveč zapleteno bi bilo zame. O delovanju so govorili — prej smo le govorili in peli, pravijo, zdaj pa da je treba delovanja. Vzdihoval sem v teh žalostnih, sramotnih dneh in neki gospod, ki tudi uvaža, mi je rekel: Manj besed, gospodje, in več dela! — Dobro, delovanje torej! Deloval bom, kolikor bo v moji moči — ampak kako in kje? "Saj še besede ne razumem prav: tisti debeli gospod je ustanovil društvo za Gomilšakov spomenik, zdaj mu je predsednik, sedi v gostilni in pije; pravijo, da deluje in da je vzoren in zaslužen rodoljub. Rajni Kette bi se bil smejal, jaz pa se ne smem, ker ne živim več v Kettejevi dobi; od sinoči nič več. Mnogo jih je tudi, ki delujejo na tihem in ki so zelo razglašeni zaradi te čednosti; to bi bilo zame zelo primerno, kajti taki tihi delovalci zadobe po navadi veliko slave in blaga. Neki advokat na Štajerskem ali kje je bil ubožen človek, deloval je na tihem dvajset let in danes ima palačo. Ko bi le vedel, kakšno je to tiho delovanje! Tudi glasnega bi se ne branil, čeprav ne nese tako veliko. Vprašal bom Petrina; on že ve, saj bo kmalu voditelj naroda. — Ah, težko je, težko, uvaževati . . . praktične . . . razmere . . ."

Zatisnil je oči, zavzdihnil je in je zadremal in je zasanjal takoj, da sedi Matilda na postelji, ob vznožju; sedi, ne gane se, molči, gleda v strop — in uvaža praktične razmere . . .

Komaj jo je bil ugledal, je odprl oči, zakaj luč mu je bila zasijala v obraz; gospodinja je prinesla svetiljko in za njo je stopil v izbo Štefanov tovariš, ki mu je bilo ime Peter. Gospodinja, suha, zgrbljena, dolgočasna in pobožna ženska, je postavila svetiljko na mizo, ozrla se je postrani na Poljanca in je šla. Peter je vrgel knjige na polico in je legel oblečen na svojo posteljo ob drugi steni. Mlad študent je bil, toliko da mu je poganjalo pod nosom; nosil je podkovane kmečke škornje, toda bil je dolg, suh in bledikast.

Legel je na posteljo tako, da je sijala luč na papir, ki ga je držal v roki in ki je bil drobno popisan.

Poljanec se je vzdignil.

"Peter", je izpregovoril z očitajočim glasom, "Peter, ali delaš pesmi?"

Peter se je komaj ozrl.

"Pesmi!"

"Ne delaj pesmi, Peter, prosim te, ne delaj jih! Jaz imam izkušnje v tej stvari, verjemi, Peter! Za koga pa delaš pesmi? Za ljubico?"

Peter se ni ozrl in ni odgovoril.

„Ne delaj jih za ljubico! Julija še Prešerna ni marala. Zato, misliš, ker je bil siromašen advokat? Ne — zato, ker je delal pesmi. In ti, Peter, še advokat nisi! Poslušaj moje nauke, Peter! Če ti pride rima na misel, izroči jo vragu in uvažuj rajši praktične razmere!“

„Kaj?“

„Praktične razmere! Poznal sem poeta, o Peter, ki je bil poleg tebe kakor gora ob krtini. In kaj misliš? Sinoči ga je srečal Petrin in mu je rekel: Škoda, da si se tako izgubil! — In prav je imel Petrin. Poezija zanese človeka previsoko, tako da ne vidi več svojih črevljev, temveč samo še vso prostrano domovino in ves prostrani svet. Objokuje domovino in jo obsoja in ji daje nauke, pa še toliko ni vreden, da bi si dal črevlje zakrpati. Kristus je odrešil svet, s križa pa ni stopil in žalosten je bil. Ti, Peter, nisi Kristus in tudi križali te ne bodo, ampak resnično ti povem: zgodilo se bo, da tvoji črevlji ne bodo zakrpani. Ali gleda tvoja ljubica na tvoje verze? Na tvoje črevlje, Peter, na tvoje črevlje! In tvoja ljubica je, kakor naravno, vsega človeštva in vseh čednosti vzor, začetek in konec! — Ali častiš Ketteja, ali častiš Murna?“

Petru so se zasvetile oči.

„No, glej! Angela Ketteja še pogledala ni in o Almi je boljše, da ne govorim. Edina rešitev bi bila zate, da so tvoji verzi strahovito slabi. Slabi verzi napravijo zmerom dober vtisk, ker razodevajo blagega človeka. Pokaži mi svoje verze!“

Peter je zalučil papir preko izbe na Štefanovo posteljo in Štefan je bral. Bral je in zmerom bolj žalosten je bil njegov obraz.

„Ti nisi blag človek, Peter, zdi se mi celo, da si poet! Verzi, ki si mi jih zdajle pokazal, bi mi bili napravili še sinoči veliko radost, nocoj, Peter, pa so mi napolnili srce z bridkostjo. Prosim te, ker te imam rad: raztrgaj vse te in take papirje, sežgi jih ter razpihaj pepel na vse štiri strani. Nato pa sedi ter uvažuj praktične razmere!“

Peter se je okrenil v postelji, tako da mu je zasijala svetloba v lice, in je pogledal Poljancu naravnost v obraz.

„Vse je bila resnica, kar si govoril, Štefan Poljanec! Saj jaz ne maram gledati na svoje črevlje, saj je čisto prav, da gledajo nanje drugi! Saj jaz ne maram, da bi ostal tu doli, saj hočem sam, da se vzdignem visoko! Saj jaz ne maram, da bi me kdo ljubil, saj je čisto dovolj, da ljubim sam! Saj jaz ne maram, da bi živel veselo, poznam svoj delež in ljubim ga! Ne jaz — ti, Štefan Poljanec, ti si se izgubil; ti si se izgubil in zdaj — uvažuj!“

Štefan je sklonil život, oprl se je z rokama ob posteljo in je strmel z velikimi očmi.

„Kako se pišeš?“

„Peter Novljan!“

„Tako! Hvala! Mislil sem, da se pišeš —“

Legel je na posteljo, položil je roko pod glavo in je zatisnil oči.

„Mislil sem, da se pišeš Štefan Poljanec.“

In premišljeval je žalosten.

„Kaj ni konca? Kaj se res vrti v kolobarju? Gospod Valentin umira, ko je že zdavnaj umrl — mene, sina njegovega, je obsenčilo spoznanje — in glej, že se mi je porodil sin. V kolobarju, brez konca!“

Zadremal je v žalostnih mislih, in ko je zadremal, je ugledal ob vznožju Matildo in Petra Novljana. Sedela sta tesno drug ob drugem, držala sta v roki stare, mastne karte, molčala sta in sta gledala v strop in sta — uvaževala praktične razmere.

(Dalje prihodnjič.)

Idila.

Na morju višnjevem
čolniček se ziblje,
v čolničku mlad ribič
se k valom nagiblje!

Kraj sinjega morja
mladenka se šeta . . .
In pesmi si poje
in venec si spleta. —

A ribice drobne
se s trnkom igrajo
in vali skrivnostno
med sabo šumljajo:

„Kaj ribiču danes
nagaja tak veslo?
Kaj bi ga najraje
k obali poneslo? —“

„Kaj vedno k obali
pogled mu uhaja?
In trnek — ta trnek
pa prazen ostaja? —“

„Ej gleda tam devo
tak lepo in mlado,
njej ribič nastavlja
pač trnek in vado!“

M. P. Nataša.

Romantiki življenja.

Spisal dr. Ivo Šorli.

IX.

„udovito lepo je tu pri tebi!“ je vzkliknil Lastan, ko sta ostala s prijateljem prvi dan po kosilu pri kozarcu vina sama skupaj, in z neko skoraj plaho pobožnostjo se je ozrl počasi ven, kjer so stala tiha drevesa vse tja ven do bele, za njih vitkimi, gostimi debli blesteče se ceste.

„Kakor v samostanu“, se je nasmehnil oni.

„V samostanu s kodrolaso, sladko nunico! Ti srečni človek! Skoraj bi ne bil mogel verjeti, da je mogoče tako na svetu. Preveč redko naletiš na kaj podobnega“.

„Morda pa ljudje ne zaslužijo boljšega! Ne misli, da se včasih tudi sem noter ne splazi kaka majhna neprijetnost, dasi sem se skril pošteno med ta drevesa, a kakor hitro se mi je posrečilo najti na svetu bitje, ki ume življenje, kakor ga umem jaz, in dokler se usoda ne vtika direktno v moj program, skoraj ne more biti drugače. Jaz nisem bil nikdar za teorijo polnih kozarcev in divjih eksov, — počasi srkam iz čaše življenja, in tako si človek ohrani to ljubo zdravje. Takim ljudem pravijo razni ženiji in neženiji filistri in sovražijo nas in nas zasmehujejo, a moj Bog, jaz res ne vem, čemu naj si nasujem pest soli v juho, samo zato, da bom delal potem kisle in — ker sem nespreten v mimiki — morda celo neslane obraze.“

„Res, tip filistra!“ se je zasmel Lastan. „Vedno še isti Brezar!“

„Eh, je pač tako! Vi ste šli po osmi šoli stradati na vseučilišče, ker ste hoteli postati doktorji, profesorji, ali ker ste hoteli imeti pozneje zanimivejši poklic, nekateri celo samo zato, da okusite veliko življenje, — jaz sem si poiskal takoj kruha, ker sem imel že tiste skromne, malomestne lakote dovolj. Včasih, ne tajim, me je zažejalo po vsem tistem tam zunaj in zavidal sem vas, ko ste ušli za hip vsi blede in izpiti krempljem onega velikega življenja ter prišli sem doli k nam, da vam domovina spet zakrpa raztrgane črevlje in postreže z žganci; a potem sem skomizgnil in si rekel: „Pusti, Brezar, to ni zate! Prehitro bi se naveličal.“ Jaz se sploh

takih izrednih stvari tako hitro naveličam in kavijarju se gotovo ne privadam nikdar, tudi če zaženem na loteriji.“

„Le glej, da se še žene ne naveličaš! Meni se zdi tvoja Emica kavijar!“

„Eh pojdi! To se zdi tebi! Včasih se bojim kvečjemu, da bi nje nekoč, morda pozneje, ne poklical satan ven iz tega sladkega kotička, a potem zmajam mirno z glavo. Poznava oba svet in ljudi in ne verjamem, da bi ta pametna ženska tvegala vse to, kar ima, za nekaj ur dvomljive sreče. Sicer mi pa lahko verjameš, da ni nikdar dolgočasno tu notri. Seve, če se mož in žena omejita na oni košček prostora, ki ga imata prvi dan svoje zveze, da se na njem duševno sestajata one ure, ko sta in morata biti sama, potem jima mora postati ta prostor enoličen in dolgočasen, če bi bil še tako pester in duhteč, kakor navadno ni. Toda jaz in moja žena sva kakor dva pridna vrtnarja, ki prekopljeta in posadita vsak dan nekaj nove zemlje, iztrgata puščobi vedno več in več te brezkončne planjave, na kateri edino se more človeška duša počutiti resnično srečno. Le poglej!“ je vzkliknil in smehljaje se vstal ter odprl veliko omaro, kjer je stala v dolgih vrstah knjiga poleg knjige.

Lastan je strmel zamišljeno predse in globoko blagrovanje je občutil za tega tihega, vedroresnega človeka in srce mu je zahrepenelo v daljo po taki trdne, skoraj res neskaljive harmonije polni sliki.

„In ti, kako živiš ti?“ se je obrnil Brezar naenkrat naravnost proti njemu in pri tem počasi sedel zopet na svoj stol.

„Jaz? Jaz čutim često tudi silno žejo po takim-le mirnem življenju, a menda ni dano vsakemu. Menda meni res ni dano . . .“

„Ah, kaj ni dano!“ je stresel oni nekoliko razdraženo z glavo. „Zakaj pa imaš roke: zgrabi uzde pa pritegni. Sicer pa me veseli, da si vsaj zaslutil, kaj se pravi: resnično živeti. Jaz čutim do vseh ljudi, ki poznajo in živijo samo zunanje življenje, neko neizrečeno težko, otožno usmiljenje in sovražiti jih začnem in bedasti se mi zazdijo šele, če poskusijo mene učiti, kako se pravzaprav živi.“

„Tako . . . In ti ne greš nikdar ven med ljudi?“

„Oho! Vsak teden vsaj po enkrat, dvakrat. Prav zato sem vesel, da sem v mestu in da imam šum in nemir takorekoč pri roki. In tako me vidiš pri vseh koncertih, na vseh zabavah. In veš, za kaj se mi gre glavno: potem šele občutim, kako sladko je tu zunaj v mojem samostanu . . . Saj praviš tudi ti, da često zahrepeniš po takim-le tihem domu: posnemaj mene in videl boš, da boš zadovoljen.“

„Saj sem že rekel, da ni dano vsakemu“, je skomizgnil Lastan resignirano. „Verjemi mi — dobre volje mi ne manjka, in ko sem se odločil spomladi, da grem ven v samoto, sem šel le zato, da ubežim življenju . . .“

„Pa je bilo morda nepotrebno, da si šel tako daleč proč. To je po mojih mislih zastoj: zdrav, krepak človek ne more ubežati življenju; in tudi treba ni, da bi mu ubežal. Čemu iti v puščavo! — Ostani ob bregu življenja, če se ti ne zljubi več plavati; ko si se pa oddahnil in čutiš spet vse svoje moči, skoči spet v valove.“

„Hm, morda govoriš prav, a jaz vem samo, da me je razburjalo že samo šumenje te reke, in hotel sem biti čim bolj daleč proč od nje. Pa je hotel vrag, da je prišel majhen izliv iz nje celo tja ven za menoj ter me zopet potegnil v svoje naročje . . .“

„In sicer?“ je vprašal Brezar z napeto pozornostjo.

„In sicer je prišla tja ven kmalu nato za vse poletje dama iz velikega življenja, ki se je blagovolila zanimati zame . . .“

„Poročena žena?“

„Da, poročena žena ošabnega, mrzlega aristokrata, ki jo je zeblo sredi njenega razkošja in bi se bila rada vsaj enkrat v življenju ogrela ob gorki ljubezni.“

„Vsekakor zanimivo?“ se je nagnil Brezar nekoliko naprej, da je zaigral Lastanu lahek nasmeh okrog usten.

„Aha! Malo vas pa le vleče greh, tudi vas, krepостne stoike, posebno greh tam gori na višavah tega življenja. No, pomiri se, prijatelj! Zanimivo? Morda štirinajst dni, potem pa postane banalno kakor vse na svetu, kar ne vzklije naravnost iz najbolj globoko-skritih koreninic človeške duše.“

„Hm, razumem. In zdaj bi rad ubežal še globokeje v grmovje?“ se je zasmejal Brezar.

„Ne vem. Menda bi se šel rajši kopat, da govorim v tvojem žargonu.“

„Torej tudi prešestvo, ta baje najbolj nesebična, pristna, samo-svoja ljubezen ne nudi pravega zadoščenja?“

„Meni vsaj ne. Vsi nismo za vse. Kaj hočeš, mi ostanemo vedno egoisti in večno naše vprašanje pri vsaki stvari je: ali se izplača. In jaz pravim samo to in tudi le samo zase: da se ne — izplača.“

„Res, jaz sem premišljeval že večkrat o tem in sem se — pomisli, celo jaz! — prestavljal v take vloge. In zdelo se mi je, da bi bil zmožen zunaj oddati samo nekoliko svoje strasti, vse, kar je

boljšega, finejšega v meni, pa bi prinesel vendar le zopet tu noter, v to svoje svetišče.“

„Saj je navadna pesem to. Vsaj na koncu vsega pride menda vsakdo do istega konca. Nekaj časa misliš, da si našel svoj paradiz, naenkrat pa se ti obrne in spači vse skupaj. Je že tako, da ni nič stalnega na svetu, kar bi ne bilo oprto na nekaj stalnega . . .“

„Hm, da!“ je prikimal Brezar. „Našopan ptič gotovo ni tako lep kakor oni, ki žvrgoli tam zunaj spomladi, a če hočeš videti še čez deset let, kak je bil približno nekdanj, ga moraš pač natlačiti; kaj se hoče!“

In zasmel se je veselo in se ozrl zamišljeno skozi okno.

„Oh, da!“ je vzkliknil naenkrat živahno in vstal ter pokazal z roko proti lopi ob kraju ceste. „Glej tam! Kakor veš, se pregne onostran svet položno navzdol. Ali si videl razgled? Ne? No, pojdiva potem ven! Pa že iz lope se vidi do kolodvora tam spodaj. In verjemi mi, — še vedno stojiva z Emo često drug ob drugem tam ob ograji in gledava doli, ko odhaja vlak. In ljudje se poslavljajo in se poljubujejo in jokajo, — vse se vidi popolnoma razločno. In tedaj nama je neizrečeno dobro pri srcu, če se človek spomni, kako je nekoč vsakotoliko prihajal in moral čez par dni zopet žalosten odtod, in da je zdaj vse to za vselej za teboj . . . Ko ima človek kaj izgubiti, se šele dodobra zave, kaj ima . . . In kadar vlak oddirja, se tako lahko zamisliš v tiste otožne čase nazaj . . . Glej, dečko — iz vsega se lahko izsrka kaj sladkega, če znaš živeti, in take male rafiniranosti morejo slednjič skoraj popolnoma razpogumiti prozo, ki te hoče po vsej sili in z neverjetno trdovratnostjo zapresti v svoje sive pajčevine . . .“

„Da, ti znaš živeti!“ je vzkliknil Lastan navdušeno. „Bogme, saj niti nisi filister!“ se je zasmel.

„Tega jaz sam tudi nisem nikdar trdil. A prav tako malo je ta recept za vse. Vsak po svoje! In vem tudi, da je bilo pri meni kvečjemu le pol moje moči, vsaj pol pa gotovo srečnega slučaja, da sem si ustvaril tako življenje, prav po svojem okusu. Zato pa pustim tudi živeti vsakogar po svoje in se mi smili kvečjemu oni, ki se zastonj bori za te vrste srečo. Le če vem, kakor vem to pri tebi, da je edino le taka sreča mogoča zanj, mu pričnem pridigati in mu priporočati ta svoj recept.“

„In še tedaj bi, ne bilo treba!“ je vzdihnil Lastan otožno. „Saj govori vse, kar vidim tu, že samo na sebi, dovolj umljivo k srcu. To ti že rečem“, je nadaljeval po kratkem presledku, „s čud-

nimi čuvstvi se vrnem od tod, in kar sem gledal tu, čutim, da me ne izpusti izlepa več . . .“

„Pa pusti vse skupaj in pridi še ti doli k nam! Jaz sem dobro znan z ravnateljem tukajšnje gimnazije in opozorim ga takoj nate. Napravi še do novega leta izpit in potem se oglasi . . . Že iz gole sebičnosti te vabim: meni manjka še edino prijatelja. Vsaj včasih se zdi človeku, da je ljubezen vendarle nekaka skleda sladke šatô-primake, v katero spada vkljub vsemu še pošten kos substancijozne torte prijateljstva,“ se je nasmehnil. „Toda pojdiva sedaj malo na izprehod! V eni, dveh urah se vrneva, potem zaužijemo malo južine in pojdemo vsi skupaj v mesto. Zvečer bo v hotelu koncert in seznanim te z nekaterimi naše stalne družbe.“

In vstala sta ter šla ven v svetli dan.

In tako je prešel bliskoma ves teden, ko se je moral Lastan zopet odpeljati. Zamišljeno je sedel v svojem kupeju in gledal ven na tihe pokrajine. Tako mu ni bila še nikdar jasna vsa ničevost njegovega življenja in čez vso svojo dušo je čutil razlito strašno gorjupost.

„A ona me čaka že na oknu,“ je zadrhtel. „In morda niti ne slutiti ne, kako tuj se ji vračam . . . Tako je torej prava, — vsaj za ljudi moje vrste, — res edino le Brezarjeva teorija, da razpade vse samo od sebe, kar ni zvezano z vezmi tega lastnega, ozkega življenja.“

„Filister!“ se je nasmehnil počasi predse . . . In široka dolina se je odprla v tem hipu pred njegovimi očmi in zlata solnčna luč se je topila s sočnim, svežim zelenjem položnih trat v čudovito harmonijo . . .

„Saj si ti lepi solnčni božji svet tudi filistrozen, kadar ležiš tako pokojno-svetel pod vedrim nebom in se na tebi niti bilka ne zgane,“ se je nasmehnil iznova in zdelo se mu je, da mu hoče polagoma, polagoma razmakniti prsi, kakor da se hočejo sama, od nevidne roke, počasi in tiho odpreti velika vrata med dvema svetovoma: prelestjo tu zunaj in njegovo dušo in da se hoče ta vesela ironija izliti od zunaj vanj in iz njegovega srca vse tja ven čez te planjave.

In skoraj nevede kdaj se je dvignil in stopil k oknu. In zazdel se je samemu sebi kakor kralj, ki je njegovo vse to brezmejno kraljevstvo solnca in lepote in ki ne potrebuje ničesar in nikogar na vsem širokem svetu . . . In iztegnil bo roko in si utrگا cvetico po svoji suverenski volji in si jo pripne na prsi . . . In ne bo mu vendar nič več nego cvetica na prsih, čeprav se bo topilo njegovo srce ljubezni do nje in bo vse rosno njegovo oko neizmerne než-

nosti . . . In nosil jo bo na svojih prsih samo zato, da bo vse le še bolj lepo, ko bo korakal s počasnimi, velikimi kraljevskimi koraki tja po beli, mehki stezi čez svoje veliko kraljestvo . . .

„O Bog!“ se mu je izvilo iz prsi in sklenil je roke in strmel zamaknjen ven . . .

In tiho, tiho je morala začeti sama daleč nekje širiti svoje črne peruti noč, zakaj krajini se je bolj in bolj resnilo vse pokojno in vdano blesteče se lice . . .

X.

Vse tiho je bilo na gradu, ko se je pripeljal Lastan. Čudno se mu je zdelo, da mu ne pride nihče naproti in z neprijetno tesnobo v prsih je korakal molče po stopnicah in čez koridor pred slugo, ki je nosil njegov kovčeg.

V sobi je vrgel klobuk na mizo in se obrnil k njemu.

„Kje je gospoda?“

„O, gospod profesor, saj res, gospod profesor ne veste še ničesar — — —“ je hitel oni z važnim glasom.

„Kaj se je zgodilo?“ je prekinil Lastan hlastno.

„Velika nesreča, gospod profesor. Gospoda grofa so pripeljali sinoči težko ranjenega na grad. Hotel je priti baje malo pogledat sem in se jutri zopet vrniti. In namesto železnice je vzel konje in prišel po cesti. Gori na klancu za mitnico pa so se konji nekaj splašili in gospod grof je padel pod kolesa. Še sedaj se ni zavedel.“

„Ali se more k njemu?“

„Ne vem. Grem javit gospodu, da ste prišli, vam že on pove, gospod profesor.“

Lastan je ostal sam. Čutil je le toliko, da dirjajo njegove misli divje po njegovi glavi, in čakal je samo, da bi jih mogel zopet ubrzdati in urediti. Skočil je na noge in hitel v drugo sobo ter prisluškoval. Slišal se je samo zdajpazdaj kak zamolkel korak po podu bolnikove sobe, a zid je bil preveč debel, da bi bil mogel razločevati, ali se kaj govori ali ne.

„Kako bo zdaj to? Kaj počenja ona?“ to je bila prva misel, a še bolj le čustvo, ki je obstalo pred njim. In obenem se mu je razlegla že nejasna slutnja čez dušo, da pride zdaj najbrže konec med njima. In sam ni vedel, ali je tega vesel ali žalosten.

V tem hipu je začul zunaj nagle korake. Potrkalo je in med vrati je stal grajščak. Iztegnil je molče Lastanu svojo roko in mu resno prikimal.

„Prav, da ste prišli!“

„Kako je?“

„Zdravnika pravita, da bolje. Najbrže okreva“.

Lastan je imel občutek, kakor da je grajščak popolnoma hladen in se mu ne da niti hliniti, da se boji za grofovo življenje.

„In gospa grofica? Gotovo jo je strašno pretreslo?“

„Neverjetno!“ je skomizgnil oni nervozno in videlo se mu je jasno, da res ne pozna niti sedaj pardona.

„Sicer pa je naravno,“ je prikimal, kakor da se je spomnil da se je treba vendar ozirati na formo. „Poskusite jo pomiriti tudi vi. Ali hočete iti z mano?“

In Lastan je šel molče z njim.

Bolnik je ležal na hrbtu. Bil je podoben v svoji strašni ble-doti in s trdno zaprtimi očmi v tej polutmini popolnoma mrliču, da se je Lastan zdrznil po vsem životu, ko ga je ugledal.

In obstal je sredi sobe in strmел tja. In leseno se je premaknil, ko ga je prijel grajščak za roko in ga pritegnil bliže.

„Selma, gospod profesor je zopet tu!“ je šepnil grajščak in se je dotaknil.

Zdaj šele je obrnil Lastan naenkrat svoje oči tja, kjer je videl prej le od strani nepremično črno maso, sklonjeno vso nad posteljo.

In počasi se je grofica dvignila in vzela svojo roko z bolnikovega čela. In počasi je šla s to marmornato belo roko k svoji glavi in šele potem je obrnila obraz na to stran.

In v tem enem hipu je oledenela Lastanu vsa kri v vseh njegovih žilah.

„Zdaj se izda! Zdaj bo — —“ mu je šinila strašna bojazen skozi možgane.

In stal je sam pred njo in čakal, kaj bo . . .

Pozneje se je večkrat spominjal te grozne minute, ko so padli ti pogledi iz njenih praznih, motnih in tako strašno svetlih oči nanj. Blaznost sama je stala pred njim in držala v roki oster nož, in on je bil pritrjen na pod in je čakal, da mu se zasadi mrzlo jeklo v prsi. In potem je videl, kako se je dvignilo tam zadaj za njo še nekaj črnega iz temine in kako se je nagnil suh, oster obraz kakor iz rumenega voska počasi nekoliko na levo stran, da bi mogle zadeti te kačje se svetlikajoče oči naravnost v njegov obraz.

Toda v tem hipu se je začelo vračati daleč od nekje v grofičine oči življenje in v punčici se je zbiral počasi zopet razum.

In premaknila se je naenkrat in stopila bliže in mu mirno podala svojo roko, mirno in hladno, kakor da je že davno pozabila vse, kar je bilo nekdanj med njima, in da se je izgubil na tej dolgi strašni poti odtlej do sedaj bogve kdaj in kje celo kes . . .

Njega pa je zbolelo v srcu kakor še nikdar. Preveč krasen in preveč mil je bil ta blede obraz . . . In skoprnel bi bil neskončno globoke in čiste vdanosti in ji pobožno poljubil roko. „Ubožica, sestra, — ne boj se me, nič več grešnega ni v mojih prsih in moja kri teče plaho in pokorno pred svetostjo tvojega trpljenja . . . Dovolj mi samo, da ti stojim zdaj, v tej težki uri, ob strani in da sem ti ljubeč sočuten brat“.

A čutil je, da ji ni nič več . . . Nič več nego tujec, rojen daleč doli nekje na jugu, ki je prišel zdaj v to sobo, ker ga je bil njen oče sprejel v svojo službo.

In obrnila se je zopet nemo k bolniku, kakor da bi bilo le preveč čudno, če bi se ji zdelo potrebno, da se mu z enim samim pogledom opraviči, z enim samim pogledom razloži, kako da zdaj ne more biti drugače, kakor je, in kako da je moralo ostati vse, kar je bilo, daleč zadaj . . .

In potem je stopil nemo in drhteč v ozadje. In naenkrat je stal konzul tik pred njim in mu stisnil roko. In s čudno resnobo, brez vse hudobije in tako slovesno mirno je pokazal z roko na posteljo in šepnil tiho, samo Lastanu uumljivo:

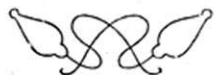
„Glejte, to je moč — familije. To je eden izmed največjih misterijev človeškega življenja . . .“

Lastan je okamenel in čutil je, kako mu je stopil mrzel pot na čelo. In noge so se mu začele šibiti v kolenih in v sencih mu je začelo razbijati, a v tem hipu je dejal konzul svojo roko pod njegovo pazduho in se sklonil še bliže k njemu.

„Ne bojte se ničesar in ostanite mirni! Zdaj je prišla ura, da spoznate mene in moje misli in svojo zmoto. Prosim pojdite z menoj v mojo sobo!“

In potegnil ga je tiho s seboj in previdno odprl in zaprl vrata za seboj. In molče sta korakala proti konzulovi sobi na drugi strani. Brez moči in brez volje mu je sledil Lastan in imel je samo en votel občutek v sebi, — da bi se pogreznil in izginil . . .

(Dalje prihodnjič.)

Janez Trdina.

Avtobiografska pisma.

Prijavlja dr. Fr. Derganc.

(Dalje.)

a infamija mojih kolegov mi je dokazala, da je državna služba prava, le slabo prikrita sužnjost, v kateri vladata strah in protekcija, ne pa zasluga in vestno izpolnjevanje dolžnosti. Takrat sem sklenil, da se moram vsekakor tega sramotnega jarma odkrižati. Naš ravnatelj se je navzel zdaj vseh navad Bachovih birokratov. Občeval je le še s takimi ljudmi, ki so se mu prilizovali in mu ovajali kolege. Glavni ljubimec mu je bil in ostal famozni Makako. To človeče je slovelo v gimnaziji za največjega bedaka med vsemi učenci. Z brezkončnimi prošnjami in pasjo ponižnostjo je doseglo, da je bilo potrjeno za spodnjo gimnazijo iz filologije. Črez nekaj let mu pride od vlade ukaz, da naredi izpit za gornjo gimnazijo. Makako je bil uverjen, da mu to ne bo nikoli mogoče, ali ni obupal, saj je imel dovolj denarcev, s katerimi se da marsikaj opraviti. Na Reki se je bil oženil s starikasto in grdo, ali bogato babo. Lahko je zapazil ekonomično odličnost svojega ravnatelja in se mu jel na vse kriplje dobrikati. Zasnovalo se je med njima vsakdanje občevanje, ki se je izpremenilo brzo v najtesnejše prijateljstvo. Dočim je Vidic smatral in popisoval Makaka za ničlo, za najslabšega učitelja na gimnaziji, ga je zdaj razglasil novi ravnatelj Mažuranič za cvet marljivosti in sposobnosti, za najvestnejšega in najboljšega profesorja reške gimnazije. V vsakem dopisu ga je hvalil vladi in priporočal, da ga potrdi za pravega profesorja. Prej je predaval Makako samo v spodnji gimnaziji, zdaj ga je rabil Mažuranič tudi v zgornji in celo v najvišjem razredu, v osmi šoli in na maturi. Namesto Jarca je nadziral srednje šole na Hrvaškem zdaj preznameniti rodoljub, politik in pisatelj Rački. Na maturi je izustil željo, da naj se iz latinščine prevaja kak odstavek iz Tacita. Vprašani dijaki niso mogli pogoditi zmisla, ali ni ga znal pogoditi niti Makako in za njim menda niti Mažuranič, katerega je pozval na pomoč naš nadzornik. Bil je to strašen škandal, kate-

remu so se dijaki po dovršeni maturi iz vsega srca smejali in rogali. Račkega Mažuranić že prej ni ljubil, odslej pa ga je črtil iz vse duše in se udeležil vseh spletenj proti njemu, da ga zruši iz visoke službe. Razen mature ga je razžalil Rački tudi s tem, da je pristopil k tisti literarni stranki, ki je zavrgla ilirski pravopis in zahtevala, da se uvedi Vukov. Šele s tem bi se dosegla resnična sloga med hrvatsko in srbsko knjigo. Naš ravnatelj je to gibanje srepo gledal že od konca, bal se je za svojo slovnico, ako bi zmagalo, kajti bi potem ne mogla več biti šolska knjiga, ki mu je nesla tako lepe prihodke. Obdeloval je torej na vso moč brata kancelarja, da zabrani novi literarni struji pot v gimnazijo. Ker mu je bil mnogo dolžan, ni se mu mogel lahko zameriti in upirati, dasi ni bil zloben človek. Izšel je torej iz njegove pisarnice „ferman“, ki je strogo prepovedal vsem gimnazijskim profesorjem rabiti oblike Vukove in jih hvaliti in priporočati mladini. V istem fermanu nam je tudi naznanil, kaka usoda nas čaka, ako se ne bomo hoteli ravnati po njem: Vlada nas bo brez milosti zapodila iz službe!! Take drakonske kazni se napovedujejo morda v orijentu, v kulturnih državah so bile do takrat neznane. Boj za napredek je torej po napotku bratovem hrvatski kancelar razglasil za hudodelstvo, ker po zakonu sme biti samo dokazano hudodelstvo veljaven vzrok, da se c. kr. uradnik zapodi iz službe. Ko nam je ravnatelj prečital ta zloglasni ferman, je dejal razkačen, da je vse te novotarije zanesel med profesorje nadzornik Rački, čigar sveta dolžnost bi morala biti, da varuje ilirski pravopis.

Poleg Račkega je Tone Mažuranić sovražil, obrekoval in ovajal najbolj mene, ki sem se boril zmagovito zoper njegove spletnje. Njegovi tožbi, da sem zakrivil dijaški prestop, jaz, sem odgovoril tako uverljivo in temeljito, da jo je deželna vlada zavrgla in me pustila na miru. Ali takih birokratov, kakor je bil Tone Mažuranić, ne preplaši noben neuspeh. Če jim ne obvelja prva tožba, se napiše druga, tretja, deseta, dokler je poslušnih ušes, ki ji verjamejo. Proti meni pa res ni bilo težko najti sto povodov za nove ovade. Mažuranić je dobro vedel, kako svobodno razlagam politično zgodovino vseh narodov in da povem na vsa usta v zgodovini hrvatsko-srbske literature vse grehe, s katerimi sta jo zadrževali, kazili, kvarili, preganjali in ubijali državna in cerkvena oblast. Tudi je ravnatelj Tone kmalu zvedel, kako neusmiljeno napadam ob vsaki priliki praznoverje. Kako lahko se je ta moja navada dala tako zasukati in tolmačiti, da napadam pobožno narodno mnenje, staroslavne legende in tudi

katoliško vero, ki jih odobruje. Moj ravnatelj se je prevrgel zdaj popolnoma v preiskovalnega sodnika. Vsak dan je klical k sebi di-jake, da bi mu poročali o mojem predavanju. Nekateri so imeli na-vado, da so puščali tiste knjige in sešitke, ki jih niso potrebovali doma, v šoli. Mažuranić je to kmalu zavohal in jel po odhodu šolske mladeži iztikati po klopeh. Če je našel v kakem sešitku kaj beležek iz mojega predavanja, ga je vzel s sabo in ga ni nikoli vrnil. To se ve, da je prebiral na vso moč pazljivo te zapiske, da najde kaj zoper mene. Našel je takih reči dosti, tem bolj, ker so nekateri dijaki zapiso-vali tudi stavke iz saborskih govorov, ki so jih najbolj zanimali in vnmali. Ljubimec vse mladine je bil takrat radikalni Starčević. V nje-govih plamtečih govorih se je nahajalo največ „rdečih fraz“ in psovka na vlado, ki jih je mladina željno čitala in zapisovala. Ker Tone Mažuranić ni bral saborskih govorov, je bil uverjen, da so vse beležke, katere je našel v ukradenih sešitkih, narejene po mojem razlaganju. Moji tovariši pa so mi povedali, da pridno hodi po-slušat k vratom, kako razlagam zgodovino narodne literature. Tudi sem zvedel, da je zlorado govoril povsod, kako slabo se mi bo še godilo in da se bo skoro utrgal Damoklov meč, ki visi že več let nad mano. Kaj takega sem pričakoval tudi jaz sam od takrat, ko so nam lopovski spletkarji našega genijalnega nadzornika vrgli iz službe. Novo ustanovljena akademija ga je bila izbrala za predsednika. To so porabili njegovi sovražniki, da so mu vzeli službo in kruh, češ, da predsednik akademije ne more biti obenem i nadzornik srednjih šol! S tako prazno pretvezo mislim, da ni bil pregnan iz službe še nikoli noben šolski nadzornik, kar svet stoji. Ali na Hrvatskem se dogaja sploh marsikaj, česar druge dežele ne poznajo. Niso lažne besede tistega politika, ki je zatrdil, da se začenja orijent že onkraj Sotle. Tone Mažuranić je nabiral gradivo za tožbo proti meni že skoro dve leti. Od konca sem se smejal njegovemu vohanju, sčasoma pa mi se je zdelo moje položje vendar le čim dalje bolj mučno in tudi nevarno. To sem vedel iz najboljših virov, da se snuje zoper mene disciplinarna preiskava. Da pridem zopet na čisti zrak, sem jo hotel in moral pospešiti. Vest mi ni očitala nobenega hudodelstva, branil se bom torej lahko zoper laži in klevete v očitnem boju na odkritem polju, ali tega tajnega zalezovanja nisem mogel več pre-našati, treba mu narediti konec. Za novega nadzornika hrvatskih srednjih šol je bil potrjen Jurković, podrepanik bana Šokčevića, ka-terega je učil hrvatski. Jurković je izdelal svoje študije na Dunaju s precej skromnim uspehom, ali znal si je pridobiti pokroviteljev.

Za svojih mladih let se je oduševljal za vse človeške ideale. Pisatelj Bogović ga ni mogel prehvaliti, bila sta si najiskrenejša prijatelja. Za svobodo se je vnemal Jurković še bolj nego Bogovič, ki je slovel na Hrvatskem za prvega liberalca in radikalca. Ali to ni dolgo trajalo. Stopivši v državno službo je slekel Jurković brzo staro kožo in se prelevil v najoficijalnjšega birokrata. Nekdanje svoje ideale je vrgel hladnokrvno v ropotarnico, isto tako pa tudi vse nekdanje somišljenike in prijatelje — Bogoviča odslej ni več pogledal!! To mi je povedal o Jurkoviću sam Bogović, ki se je plakal ob toliki človeški brezznačajnosti. Jaz sem že zdavnaj vedel, da se je moj novi nadzornik docela pobirokratil, in torej nisem pričakoval, da bo stal v bodoči pravdi na moji strani. Ali kaj za to? Mene ni skrbelo čisto nič, kajti mi je bilo očitno, da bodo rešile mojo stvar višje instance, nego je ta banov podrepnik Jurković.

Ko pride naš nadzornik na Reko, sem prosil svojega odličnega dijaka Jakšića, naj mi prinese moje predavanje, katero je zapisoval on najbolj natančno med vsemi poslušalci. Dal sem ga potem Jurkoviću, ki ga je odnesel v svoje stanovanje. Hotel sem, da se uveri sam iz avtentnega vira, kako jaz razlagam, potem pa naj že pride, kar hoče, jaz nisem imel nobenega vzroka, da bi se bal. Predaval sem res jako svobodno, ali tega mi ni prepovedoval noben zakon. Zoper vlado, državo in krščansko vero pa nisem govoril nikdar. Kdor trdi o meni kaj takega, je lopovski klevetnik, ki nikdar ne bo mogel dokazati svojih laži. Na Reki sprejme nadzornika v stanovanje glasoviti Vončina, najbrž po dogovoru z mojim ravnateljem. Ta Vončina je bil prototip hrvatskega birokrata, v šoli Bachovih huzarjev se je tudi on popolnoma pohuzaril. Nekdaj je občeval z mano jako prijazno, zdaj pa je bil moj najhujši sovražnik. Da se prilizne dvoru, je glasoval v hrvatskem saboru, da mora Vojna krajina še dalje ostati, kajti je baš ona pozvana, da reši orijentsko vprašanje. To njegovo skrb za barbarski institut granice sem zvedel v Kraljevi. Razkačila me je tako neznansko, da sem predlagal v tamošnji čitalnici, naj se izbriše Vončina iz števila častnih udov, med katere so ga bili sprejeli menda iz hvaležnosti za nekak podar. Podrepniki so naznanili precej drugi dan Vončini moj predlog in od takrat se je pridružil ta avstrijski birokrat najsrdečjšim mojim sovražnikom. Ko zagleda Jakšićev rokopis mojega predavanja, ga začne prebirati. Našel je brzo, česar je želel. Dejal je Jurkoviću: „Ti, daj, čitaj, kakove reči pripoveda dijakom ta Trdina“. Nadzornik se usede in začne prebirati rokopis. Kolikor dalje je čital, tem bolj mu je vzki-

pevala birokratska jeza na učitelja, ki se drzne govoriti tako svobodno svojim dijakom o zlati svobodi in pravici narodov in o lopovskih činih njih zatiralcev. Na učiteljski konferenciji je izustil potem besede, naperjene proti meni: „Ja sam se snébivao, kojim duhom se odgaja jedan dio mladeži ove gimnazije“. Disciplinarna preiskava, katero sem sprožil jaz sam, se je zdaj začela. Ravnatelj Mažuranić je izpraševal najprej mene, potem Jakšića in še mnoge druge učence. Na tej podlogi je sestavil svojo zlobno in povse lažno tožbo in jo je poslal deželni vladi. Po njenem ukazu pride na Reko zopet nadzornik Jurković. Vpričo ravnatelja me je izpraševal o tistih točkah mojih predavanj, ki so se mu zdele najbolj nevarne in hudodelske. Meni se bogme ne ljubi ponavljati vseh teh birokratskih bedastoč, zadošča naj ena. Jurković me je vprašal, če sem res govoril, „da je minister Schmerling največji smetenjak v Avstriji?“ Jaz sem dejal: „To je vsekakor moje uverjenje. Jaz sem govoril res tako in to trdim še dandanes, ali v šoli pred dijaki nisem zinil o Schmerlingu ni bele ni črne“. Jurković skoči pokoncu in zavpije: „Za Boga svetega, recite, da Vam je žal. Kako morete Vi tako govoriti o državniku, ki je prvi zaupni mož njega veličanstva?“ Jaz sem pokimal z ramama in dejal: „Jaz drugače ne morem soditi o človeku, ki je skoval za Cislajtanijo tako krivičen volilni red, da morajo dobiti Nemci večino v državnem zboru“. Jurković me srepo pogleda in zagodrnja: „Vi narivavate svoja subjektivna mnenja i svojim dijakom. V Vašo šolo jaz ne bi hotel pošiljati svojega sina“. Ta zapisnik je obsegal mnogo strani, potem je pa Jurković še posebej dodal svoje pripomnje in tožbe, ki so bile vse jako perfidne in lažnive. Deželna vlada je dobila zdaj o meni štiri poročila. Eno ji je poslal komisar mestne policije Lazzer ali Lasser, drugo komisar državne policije Galimberti, tretje in najobširnejše je prišlo iz kovarnice mojega ravnatelja Toneta Mažuranića, četrto pa je izdelal nadzornik Jurković. Vsa ta štiri poročila so se strinjala v tem, da jaz kvarim šolsko mladino, ker ji vcepljam vsakovrstne prevratne ideje in tendencije. Vsa štiri so naglašala, da govorim v šoli sovražno zoper vladu in dinastijo, zoper krščansko vero in katoliške dogme, z eno besedo, da sem nihilist, kateremu ni sveta nobena reč pod božjim solncem. Najbolj perfidne so bile tožbe Mažuranićeve. Izreke Antona Starčevića je pripisoval meni. Besede, ki so bile povse nedolžne, je iztrgal iz konteksta in jim dal značaj prevratnosti i. t. d. Ta podla duša se je celo predrznila, tožiti me deželni vladi, da „mrzim strašno na špiclje i denuncijante“. Vse te ovade so me preverile, da so se

hrvatski uradniki mnogo naučili od Bachovih huzarjev. Hrvatski kancelar Ivan Mažuranić, njegov brat Tone in prisrčni prijatelj obeh, Ivan Vončina, so znali tako verno posnemati Metternichove kreature v vsem svojem vedenju, govorjenju in mišljenju, da je ohranila hrvatska uprava natanko vsa znamenja in svojstva svoje nemške predhodnice.

Deželni hrvatski vladi res ni kazalo drugo, nego da izroči vse te mnogobrojne tožbe in ovade kr. sodišču, ki je edino poklicano, da to stvar premotri po zakonu in izreče o njej svojo razsodbo. Ko sem to zvedel, mi se je odvadil težek kamen s srca, kajti je prišla zdaj moja pravda v roke nevtralnih mož, ki me bodo sodili objektivno in se bodo ozirali samo na dokazana fakta, ne pa na birokratske klevete, izmišljotine in sumničenja. Bachov sistem je druge domače uradnike silno pokvaril, dasi je trajal le nekaj čez deset let. Sodnikom pa vendar še ni prišel do živega, značajnosti in samostalnosti jim še ni mogel ukrasti. Švab je zahteval, da mu love sodišča politične agente, drugače pa jih je puščal na miru, kar so mu jemale preveč časa ljubavne spletke in pustolovine. Kraljevska sodišča so bila pristranska, če jim je došel v pest kak sovražnik vlade in njenega sistema. Obsodila so v ječo pesnika Bogovića, ki je obema javno in rezko zabavljaj. V drugih pravicah se pravica ni kršila tako brezdušno: sodniki so se držali svojih zakonov in paragrafov. Ali veselil se nisem samo jaz, tudi vsi moji sovražniki so kar vriskali od veselja, da me je izročila vlada sodni oblasti. Bili so uverjeni, da me bodo obsodila vsaj v triletno, morda i v petletno ječo. Prijatelj Kurelac me je nujno prosil in nagovarjal, naj v zaporu svojem pridno pišem ali kaj o literaturi ali pa kake povesti. Kazen bo moja trajala dosti dolgo, da bi dogotovil lahko gradivo za več zvezkov. Rečani pa so mi celo prorokovali, da me pošlje vlada gotovo v kako trdnjavo kot cesarjevega sovražnika, in so mi prav iz srca privoščili to usodo.

(Dalje prihodnjič.)

L i l i j a.

O, ti očesci tvoji dve kot nočnorosna plan, o, ti očesci tvoji dve v solzah opojnih sanj! ...	Z nebes se nagne silni car ponosno skoz azur, — in če umreš, — saj ti je mar le sladka slast teh ur! —
--	---

Vladimir.

Iz otožnih dni.

1.

Tiho, tiho, pomlad jasna, tiho sanjaj krasni maj pa ne prašaj, kam izginil mojih je oči sijaj.	daj mi svoje lepe sanje, svojo dušo v dar mi daj! In jaz dal sem vse devici, dal ji svoje duše raj.
---	---

V južni zemlji devo srečal lepo sem kot ti, pomlad, pa v očeh sem njenih čital: „Ah ti solnce mojih nad,	In zdaj vene moje lice in ugaša luč oči, deva moja je tak daleč in tak daleč moji sni!
--	--

2.

V tujem mestu blodim po aleji,
 in nad mano plavajo oblaki
 in ob meni šetajo devojke
 kakor vile na zeleni gori.
 O, kak pada in opojno vstaja
 mladih grudi burno valovanje,
 in na čelu jim žarijo sanje
 in raz lica sije hrepenenje
 za neznanim, nepopisnim.
 In za drugo druga ide
 in z očmi se mi oko srečuje
 in s pogledom vsakim sanje nove
 v duši tožni vstajajo.
 Sanje, sanje!
 Zbral sem vas nekoč, prelepe sanje,
 in nanizal vas v prekrasen venec
 pa podaril lepi, mladi devi,
 njej edini in vsem drugim nič:
 rekla je, da dušo da za vas mi.
 Pa je dušo dekletu obljubilo,
 in zavel je sem od juga vetrič,
 pa je dekletu dušo odtegnilo,
 da zdaj blodim po aleji tuji
 brez prijatelja, brez dragega dekleta.

Le še sanje vračajo se k meni,
in v somraku mi telo drgeče,
kadar v staja pred menoj in pada
mladih grudi burno valovanje.

3.

Odzveneli so smehovi jasni,
govori poltihi onemeli,
in vetrovi v mraku črez poljano
s temno so otožnostjo zaveli.

In srce v samoti neizrečni
silno bije, širi se in vstaja
in za nadami se vnovič dviga,
ah, in vnovič ne doseže raja.

Vse je proč, le upi negotovi
še kot nekda v srcu šepetajo,
tiho sklanjajo se k duši mladi,
da jo vnovič, vnovič goljufajo.

In nad dušo v temi polunočni
harfa se srebrnozvočna sklanja,
upe nove in prevare nove,
vekovečnih solz bolest oznanja.

4.

Pusti me, dekle, ne moti me v sanjah,
čas je minul, ki tvoj se je zval,
davno je najino solnce zapadlo,
davno sem pota si nova izbral.

Čas je bil, dekle, dan davno minuli,
toda poljub tvoj je bil prehladan,
tvoje besede so bile ledene,
divje ljubezni sem čakal zaman.

Zdaj pa, ko solnce na novo mi vzhaja,
vtapljam spet v ženskih oči se sijaj,
v noči sanjavi prihajaš do mene,
braniš stopiti v ljubezni mi raj.

Pusti me, dekle, ne moti me v sanjah,
piti iz sanj daj sladkosti mi vir,
vem, da ljubezen mi več ne zasiže,
k smrti ji je zaskovikal skovir;

vendar vsaj v sanjah bi pil rad sladkosti,
ki dodelila mi nisi jih ti,
divje strasti premogočne ljubezni,
ki mi srce po njej koprni! —

Jos. Hacin.

Razkljujejo nas vrani...

Listi iz pesimistovega dnevnika.

Spisal Vojeslav Molè-Spitignjev.

5. maja.

anes sem bil zopet pri njej. Zelo je slaba in zdravnik pravi, da je le malo upanja.

Tako se je torej končalo! Sredi te podle, ničvredne množice sem jo našel, blesteč biser sredi blata, in sedaj naj jo zopet izgubim! Le njena duša me razume, tako zelo, zelo sem ji naklonjen, tako jo ljubim — a ona je le žarek, le utrinek, ki se je zablestel hipno na nebu, pa že ugasuje...

In potem bom zopet sam sredi teh podležev, hinavcev in pohotnežev... Samo močvirje brez mej in nikjer izhoda!

Nocoj dežuje zunaj, tiho, monotono padajo deževne kaplje na šipe in njih tihi zvok budi v duši neutešno hrepenenje in tesno žalost...

Kako me je gledala danes s tožnimi očmi!

„Zakaj si vznemirjen, Pavel?“ je dejala. „Ne boj se zame, kmalu bom zopet zdrava!“...

Nisem vedel, kaj bi ji odgovoril. Zatajil sem solzo, ki mi je silila v oko, in sem molčal, a grlo mi je stiskala pekoča bol.

„Pavel, ti mi nekaj prikrivaš!“ je nadaljevala tiho, zapiralo ji je sapo.

„Ah, ne, Olga!“ sem odvrnil razmišljeno. „Skrbi, veš... uradne skrbi“...

Govoril sem tako, a mislil sem drugače. Gledal sem njen upadli, rumeni obraz, oči so ji bile globoko udrte. Moril jo je kašelj...

„Kmalu bo dobro,“ sem lagal, „in potem pojdeš zopet z menoj, ljubica, na zeleno polje in v šumeče gozdove, in v najinih srcih bo zopet zgolj radost...“

Nasmehnila se je.

„Pojdeva, pojdeva!... In na oni grič nad reko pojdeva tudi, saj veš, tja, kjer sva videla lani ono jato vranov...“

Odkod ji je prišla sedaj ta misel?

„Saj veš? ... Takrat se mi še nisi bil razodel! Vedno si bil mračen, tvoje misli so bile temne, vedno si govoril, da ni sreče, da je ne more človek nikdar doseči ... Oni dan je že zahajalo solnce, ko sva dospela na vrh griča ... Ob njegovem vznožju nad reko je krožila nad grmovjem jata vranov in ti si dejal, da leži tam doli gotovo kak ponesrečenec ali umorjenec ... In še dobro vem, kako si pristavil: Vidite, kaj je človek? ... Nazadnje nas razkljujejo vrani ... In drugi dan so res našli v grmovju ubitega človeka ...“

„Zakaj govoriš o tem, Olga?“ sem jo vprašal vznemirjen.

„Ne vem ... Le tako mi je prišlo na misel ...“

In zopet sva molčala, vse je bilo tiho v sobi, le ura je nihala enakomerno, neprestano ...

Še vedno dežuje zunaj in se glasi kakor tih, pritajen plač od nekod daleč ... Glasi se kakor dolg vzdihljaj neba za srečo ...

V temi blodimo okoli, pod našimi nogami ni tal, brez zvezd smo, in če se včasih zablesti luč nad močvirjem, je le varljiva večša ... In slednjič prihaja smrt in nas objema v zlobnem smehu in njen dih je strupen ... V blato nas vržejo ... In razkljujejo na vrani ...

8. maja.

Danes sem bil v gozdu.

Pomlad je dihal nad njim, kakor mehč sen je šel veter skozi veje, tiho so šumele breze, v dalji se je glasila kukavica ... Včasih je zazvenel nad mano klic pomladne ptice in se je izgubil v dehtečem vzduhu ... Skozi veje so se smejali solnčni žarki in izlivali zlate pege po mahovitih tleh ... In vse zelenje, vse rumeno cvetje je klicalo k življenju, vse je vrelo, plapolalo, zvenelo ...

Hodil sem med drevjem in moje misli so bile težke, v moji duši je bila tesna žalost. Mislil sem na Olgo ... nobene pomoči ni več! ...

In kaj je na vsej tej moji povesti, da me tako boli? ... Eno-stavna je, brez zapletk, navadna, vsakdanja ... Vzljubila sva se, našla sva se z drhtečimi usti, s hlepečim srcem — a že se morava ločiti. In zakaj se je to zgodilo ravno meni? Ne verujem v človeštvo, ne v svet, ne v življenje, in sedaj, ko sem mislil, da sem našel trohico resnice in iskrenosti, sedaj mi je uničen še ta up! Čemu sem sploh začel verjeti? ... Saj je vse le pena in mi hodimo okoli le kakor sence, pokažemo se in izginemo v nič — to je življenje ...

Uživanje? — tudi nič! . . . Spominjam se, kako je govoril zadnjič pijani sodnik Grčar: „Prijatelj, uživaj! To je vsa filozofija življenja in ne manj, ne več! . . .“ Objemal je natakario in jo pritiskal k sebi — a drugi dan je obsodil detomorilko v desetletno ječo, deklet, ki je bilo prevarjeno in je storilo zločin le iz obupa . . . Ostudno! . . .

In kamor se obrneš, sama laž . . . Uzreš sladek obraz, ki bi ga najrajši udaril, drugega vidiš, kako obrača oči k nebu, a v srcu je podlejši kot pijanec na cesti . . . In vsi so taki, drug za drugim vsi ti malomeščanje . . .

Sovražim svet in ljudi; nizki so, v njih ni resnice! Da, na zunaj je vse sveto, a ko začneš razkrajati in zreti v dušo, se ti vse stopi v nič in pusti za sabo le stud in gnus . . .

Samo narava je čista in neomadeževana, le njej se lahko človek razkrije, le ona ga zaziblje od časa do časa v mehek sen, da pozabi za hip vso laž sveta in se opaja v resničnem razkošju . . .

9. maja.

Vso noč sem prebdel ob Olgini postelji. Tako slabo ji ni bilo še nikoli; menil sem, da umre pred mano. Moril jo je kašelj, dušilo jo je; govorila ni mnogo . . .

Grozen je tak pogled — okoli tebe vse tiho in prazno, a pred teboj umira ono, kar ti je najdražje in najljubše, in veš, da ni nobene pomoči! . . . Slonel sem ob postelji in mislil bogve kaj; misel je bežala za mislijo, vse so bile nejasne, vse je bilo v nekakšni nedoločni daljavi, bil sem v boleznem polusnu. Zdramilo me je Olgino šepetanje.

„Pavel,“ je šepnila, „z mano je pri koncu . . .“

„Ne govori tako!“ sem odvrnil in srce se mi je skrčilo. „Kmalu bo bolje! Saj si še pred par dnevi dejala, da pojdeva —“

„Ne, ne pojdeva, ne!“ me je prekinila in nadaljevala z zasoplim glasom: „Lani si imel prav, ko si dejal tam na griču, da nas razkljujejo vrani . . .“

„Olga! Ne muči se, prosim te! . . . Saj sem le tako dejal, saj ni res! Življenje je solnčno, polno radosti —“

„In trpljenja,“ je dopolnila in se trpko nasmehnila. Umolknila je, na obraz ji je stopil izraz muke. In zopet je bilo vse tiho. Zrl sem ji v prepadlo obličje, težke trepalnice so se ji zaprle nad očmi, bile so črno obrobljene . . . Tišino je motilo njeno težko di-

hanje... Moje misli so bile daleč in zopet so bile vse nedoločne — kakor da je bil pred mano vrt in so dehtele na njem rože in resede... kakor da se je sklanjal k meni rožnat obraz in so zrle vame žametaste oči... kakor da so drhtela usta v poljubih... A bežale so misli, bežale in zdramil sem se šele, ko se je začel svitati dan skozi polzagnjena okna...

10. maja.

Popotnik sem, ki je zablodil v neznane poljane in gre in gre, pa ne ve, kam ga vede pot...

Olga umre danes ali jutri in potem sem zopet sam, kam naj se obrnem? Naj iščem novih poti? Naj blodim še dalje? Saj je konec vedno enak — razkljujejo nas vrani...

Olga se je danes poslavljalja od mene...

Ne, tega ne pišem v dnevnik, pretežko mi je srce —

11. maja.

Olga je umrla...

15. maja.

Zamolκλο so zvene le lopate, bobneč je padala prst na krsto — še zdaj slišim vse. V moji duši je nema, topa žalost... Tako je šlo vse, vse... Sreča, veselje, ljubav...

Ne, saj sreče ni, veselja ni, ljubezni ni... Vse je le nasmeh večerne zarje, ki zaplapola nad obzorjem in utone v neskončnosti. Olga je šla od mene in njena duša —

Ali pa ima pravzaprav človek nesmrtno dušo? In če je ima, kakšna je? Kakor dih pomladnega vetra, ki plove nad lesom in se izgubi kot sen v brezmejnosti...

In kje je resnica?... Ah, ni je, ni...

V temi blodimo okoli, pod našimi nogami ni tal, brez zvezd smo, in če se včasih zablesti luč nad močvirjem, je le varljiva vešča... In slednjič prihaja smrt in nas objema v zlobnem smehu in njen dih je strupen... V blato nas vržejo... In razkljujejo nas vrani...

Stroj.

Črtica. Spisal Fr. Strnad.

(Dalje.)

početka je šlo nenavadno dobro. Misli so mu prihajale trumoma in gladko mu je teklo pero po papirju. Bil je samega sebe vesel. Par dni se je kar samo pisalo. Nikdar še ni bil tako prepričan o svojem talentu kakor zdaj. Sicer so se bili tudi drugi že pohvalno izrekli o njegovi nadarjenosti. Ko je bil poslal nekoč uredniku nekega leposlovnega lista nekoliko pesmi, mu je odgovoril v listnici: „Ako nas vse ne vara, ste pristen pesniški talent! . . .“

Pesmi sicer urednik ni dal natisniti, ker niso bile še dovolj opiljene, a že ta sodba je veljala nekaj! Vendar so se ga včasih lotevali dvomi — v hiph, ko se mu ni hotel razvneti v prsih oni sveti ogenj, od katerega mora biti prešinjena vsaka beseda, da učinkuje in da ne ostane neplodna in mrtva. Zdaj pa je oni žar mogočno plamtel v njegovih prsih; vse, kar je zapisal, se je iskrilo duhovitosti, v vsakem stavku so se čutili topli utripi njegovega srca . . .

Vedel je: to bode nekaj . . . vedel, da se s tem proslavi! . . .

Dva, tri dni je šlo tako, četrti dan pa je začel oni ogenj pojemati. Moči so mu polagoma pešale in odrekale so mu baš v trenutku, ko bi jih bil najbolj potreboval. Čutil je, da bi jih moral izpodbuditi in prisiliti k izredni energiji, če bi hotel dovršiti, kar je nameraval, če bi si hotel priboriti priznanje, po katerem je hrepenel. A niso se dale, njegovega duha peruti so bile hkratu kakor strte, čutil se je hkratu nezmožnega, dati svojim čutom primerne izraza.

Začel je preudarjati. Tudi to slabo lastnost je imel, da je rad preudarjal. Preudarjal je, odkod to, in prišel je resnici na sled.

Ostalo mu je bilo le malo denarja in živel je slabo. Poleg tega ni mogel spati vsled hrepenenja, da bi dokončal srečno, kar je začel. Bil je utrujen, oslavljen, izmučen telesno in duševno. To je bilo naravno in tudi uvideval je, da je naravno, a občutil je bridko, da se ta resnica ni dala spraviti v skladje z njegovim dosedanjim naziranjem. Ali je umetnost, poezija res kakor cvetje, ki poganja samo, če se mu streže, priliva — morda res kakor zelišče tam na

polju, ki ne uspeva, ako mu ni dovolj vlage? Ali je človek res samo tako nekaj — parni stroj? . . . Brrr! Zazeblo ga je! — Čul je toliko o umetniški bedi, da si skoro misliti ni mogel umetnika, živečega v izobilju. Zdaj pa je čutil sam na sebi, da bi delal vse laglje, ako bi ga venomer ne motil tisti nasilni krutež pod njegovimi prsmi doli. In zdaj je tudi znal, da je to bridka ironija, če trdi kdo, da je beda pospešiteljica umetnosti! Bil je uverjen, da bi se bili vsi oni, ki so stradali, pa so vendar ustvarili kaj velikega, popeli še mnogo više, če bi bili imeli, česar treba za brezskrbno življenje, uverjen pa tudi, da je vsa slava na svetu krivična, ker bi se morale vpoštevati razmere, v katerih je kdo kaj ustvaril. In prišle so mu na misel še druge reči, ki so razmajale dosedanje njegove nazore, užalostile ga in potrle. Če kdo piše in pesni, da si zasluži s tem svoj vsakdanji kruh, kakor je delal zdaj on, kaj je potem umetnost? Ali se more potem še trditi, da je umetnost sama sebi namen? Ali ni mar umetnost spričo takih dejstev samo posebne vrste rokodelstvo? . . .

Pa tudi do filozofskih razmotrivanj ga je dovedel njegov položaj . . .

Če hoče človek duševno delati in ustvarjati, mora jesti in piti. Čudno! Ali ni dokaz to, da sta materija in duh eno in isto? In ni morda materija vse? Iz tistega zrna, ki je vzkliko na polju, se rodi pozneje misel človeška . . .

Ha, kako čudno . . . kako čudno!

In tako je izvajal še dalje, a zaključki, do katerih je došel, so ga vznemirjali, navdajali ga z neprijetnimi čustvi. Spoznal se ni več prav . . . Bil je zdvojen, sprt sam s sabo . . .

Zdaj prvič se mu je zamerila tudi boginja petja . . . Da mu je postala nezvesta baš v odločilnem trenutku, ko je nedostajalo le še malo, da bi si bil ovenčal glavo z lavoriko, to ga je užalostilo in raztogotilo. Ozlovoljen je vrgel pero od sebe, a s tem, kar je bil napisal, je zakuril peč . . .

Ne, če ni umetnost nič drugega — potem raje nič! Čemu bi se izdajal pred svetom za nekaj, kar ni bil in kar ni mogel biti ni on ni kdo drugi! Ha, umetniki — kako sleparstvo! Rokodelci, sami rokodelci in kruhoborci! . . . — Eden z motiko, drugi s peresom! . . .

A sčasoma ga je minila ta sentimentalnost. Njegova sredstva so se ničila z vsakim dnem. Prodal je bil že nekaj obleke, dasi je ni imel preveč, prodal tudi nekoliko knjig, od katerih se je ločil s krvavečim srcem. In bližal se je dan, ko ne bi bil imel ničesar več.

Spričo takih okolnosti je začel razmotrivati svoj položaj trezno in razum mu je nadvladoval bolj in bolj srce. To se je sicer upiralo, to je vztrajalo pri svojih zahtevah, toda moralo se je pokoriti! . . .

Ako vsi drugi delajo tako, ako vsi drugi pišejo za denar ter se potegujejo za čim večjo nagrado, zakaj ne bi delal on tako? Če so že vsi rokodelci, pa naj bo še on! . . .

In prijel je iznova za pero in pisal. In čudno: pero mu je teklo zdaj brez tistega navdušenja, brez tistega svetega ognja. Pisal je in čital, pa čudil se, da se čita vse, kar je napisal, tako gladko. A čutil je, da je v teh izbranih besedah, v teh gladkih stavkih, v teh krasno zgrajenih perijodah mnogo nepristnega, neistinitnega, hlinjenega in ponarejenega, in bilo ga je sram. Toda potem zopet se ga je lotilo neko zlobno veselje, da bode varal ljudi. Ha, slavili ga bodo in povzdigovali, umetnika ga bodo nazivali in ljubimca muz ga bodo imenovali, povelečevali ga bodo kot genija in kdo ve, kaj vse — a on ni nič drugega nego navaden rokodelec! Morda še slabši nego rokodelec! . . .

Vsak dan se je usedel ob določeni uri k mizi in pisal je določeno število ur. A kadar je prišel določeni čas, je odložil pero in vstal. Skoro mehanično se je godilo vse to. V istini, kakor stroj se je zdel sam sebi, ki teče in dela enakomerno, kakor stroj, ki ga treba namazati od časa do časa in mu dati kuriva, da se ne ustavi . . .

Jed in pijača — kaj sta, če ne tako kurivo in mazilo? . . .

Gomezelo mu je neprijetno preko hrbtenice ob takih prozajskih mislih, a delal je dalje . . . enakomerno . . . vsak dan določeno število ur . . .

Ko pa je delo končal, mu je obvelo srce nekaj kakor veselje. Čutil se je srečnega . . . Kaj pa, ko bi bilo to zadovoljstvo tisto, zaradi katerega ustvarja, se trudi in dela umetnik? Potemtakem bi bili umotvori vendarle otroci ljubezni, a ne kramarsko ali tržno blago! Z neko čudno slastjo bi bil rad pritegnil tej misli, ko se ga lotijo zopet dvomi in se mu zmede v glavi tako, da ni mogel razsoditi, je li vesel zgolj zaradi dela svojega, ali pa morda, ker je menil, da dobi za svoje delo denarja in da bode zdaj za nekaj časa konec bedi in pomanjkanju . . .

„Eh, kdo ve, res! . . .“ je dejal sam pri sebi.

A ravnodušno je zavil nato svoje rokopise — bilo je več pesmi in ena novela — ter jih nesel na pošto. Zadnje novce je izdal za

to, da je pošiljatev priporočil. Raje bi si bil kupil kruha zanje, toda če bi se rokopis izgubil — kaka škoda, kaka nesreča zanj in naposled morda tudi za človeštvo! . . .

* * *

V noči po tistem ni mogel spati. Tisto tiho zadovoljstvo, ki ga je občutil, ko je bil po dokončanem delu odložil pero, se je polagoma razpršilo in na njegovo mesto je stopil mučen nemir. Dokler je imel rokopise v rokah in mu je bila dana možnost, izpremeniti še kaj v njih, je bil prepričan, da morajo ugajati takšni, kakršni so. Pozneje pa, ko te prilike ni imel več, se je spomnil na to in ono, kar se mu je zdelo, da bi bil moral še popraviti, in v svoji razburjenosti si je domišljjal napake, katerih v njegovih rokopisih niti bilo ni.

Nestrpno je čakal naslednje dni odločbe. In pri tem že zopet ni vedel, mu li provzroča to nestrpnost bolj skrb, da ne bi imel od svojega dela onega gmotnega dobička, katerega je pričakoval in od katerega je bila zavisna bližnja prihodnost, ali pa strah, da bi bile uničene njegove nade, ki jih je gojil glede svojega talenta. Ali čeprav si ni vedel pomagati iz teh in drugih dvojeb in čeprav ga je često zapuščala njegova samozavest, je vobče vendar prevladovalo v njem prepričanje, da mu ne izpodleti in da se mu izpolnijo upi v enem in drugem oziru. Včasih se je tako zapletel v misel, da se mu izteče vse po volji, da je delal že dalekosežne načrte za bodočnost. Z denarjem, ki si ga zasluži, in s slavo, ki si jo pribori — ha, česa ne doseže vse lahko?! Če bode videla tista ponosna Ana vse to in če bode potem še sama čitala — kdo ve . . . kdo ve, če ne predrugači še svojih nazorov, če se še ne premisli — kdo ve, če ji naposled vendar ne vzplamti srce zanj!

V hipih, ko so mu take otročje sanjarije zatemnjevale spomin in razum, je bil nepopisno srečen! —

Toda, ko bi se le že odločilo, ko bi le že bil odgovor tukaj! . . .

Vedel je, da ni možno, da bi tako naglo došlo obvestilo, pa je vendar že drugi dan ves nervozen pričakoval pismo. Eh, morda pa je urednik rokopis takoj pregledal — kaka pesem se hitro prečita in presodi — in če mu je stvar ugajala, če je izprevidel, da se mu ponuja nov talent, zakaj bi se ne usedel takoj ter ne napisal par vrstic v odgovor? V svoji razgreti domišljiji je celo že vedel,

kako se bo glasil ta odgovor, kako ga bo zahvalil urednik za poslane mu stvari ter ga prosil, da mu pošlje še drugih . . .

Bil je kakor pijan in pričakati ni mogel, da pride čas, ko se je imel zglasiti pismonoša. Ali določena ura je odbila in poteklo je še precej minut, pismonoše pa ni bilo. Vendar ni obupal. Mogoče, da se je kaj zakasnil. Stokrat je skočil k oknu in od okna, a ob vsaki stopinji, ki se je začula zunaj na stopnicah, mu je zatrepetalo srce . . . Zdajpazdaj se odpro vrata, zdajpazdaj mu izroči pismonoša pismo . . .

Ali ni ga bilo . . .

Naposled je sam uvidel, da je bilo nespametno, nadejati se že danes odgovora. Tolažil se je s prihodnjim dnem. Toda tudi drugega, tretjega in četrtega dne ni bilo nikakega glasu. Pismonoše, ki je prihajal sicer skoro vsak dan v hišo, zdaj kakor nalašč niti na izpregled ni bilo, tako da je že vse mogoče sumil in domneval. Kaj, če bi se bil njemu namenjenega pisma kdo polastil! Mogoče, da mu je poslal urednik že naprej nekoliko honorarja, hote ga na ta način navezati nase, pa da je kdo zasledil denar in si ga pridržal! . . .

Njegova razburjenost je rasla od dne do dne in bilo mu je, kakor bi se ga lotevala vročinska bolezen. Bil je gladen, kajti v zadnjih dneh skoro ničesar ni jedel . . .

Izposodil si je bil nekaj malega pri gospodinji, a zdaj se niti njej ni upal več reči. Izstradan že od prejšnjih dni je imel nov dolg dan pred seboj, a v žepu ničesar . . .

Če pismonoše še danes ne bo?

Naslonil se je na okno in zrl na cesto. Tresel se je od slabosti in vznemirjenosti. Pred očmi so mu plesale črne lise, in če bi bil šel najboljši njegov znanec spodaj, pa bi ga bil težko spoznal. Toda pismonošo je dobro razložil. Videl je njegovo uradno obleko, videl torbo ob strani. Zavil je v ulice . . . Ali zavije tudi v hišo? . . . Prav pred vrati se je ustavil in se pomudil nekoliko. Njemu so se zdeli ti hipi cela večnost. A potem je stopil v vežo. Prav gotovo — imel je pismo zanj! Planil je ven . . . Po lesenih stopnicah so se že čule hreščeče stopinje. Strpeti ni mogel, hitel je pismonoši nasproti in od daleč že je molil roko proti njemu. Toda pismonoša je pripomnil s kruto hladnokrvnostjo: „Nič za vas!“ ter odhitel mimo njega . . .

Omahnil je skoro. Naslonjen na držaj je stal in strmel, strmel in kar načuditi se ni mogel. Počakati je moral, da se mu umiri

srce, predno je mogel zopet po stopnicah navzgor. Prišedši v svojo sobo, se je vrgel na trdo, oguljeno zofo — edina udobnost njegovega revno opremljenega, tesnega stanovanja — položil si sklenjene roke pod glavo ter zamižal. Ležal in mižal je tako celo uro, kakor bi se bal pogledati okoli sebe. Sram ga je bilo, dasi ni vedel česa, in pozabil bi bil rad, pozabil vse to, kar ga je obdajalo, kar se je bilo zgodilo . . . zasanjal bi bil rad lepe, razkošne sanje, ki bi ga bile zmotile, odtegnile ga grenki istinitosti. Ali tega že njegov lačni želodec ni dopustil! Oglašal se je čimdalje odločneje . . . vedno burneje je zahteval svojega deleža, kakor bi ne bilo v njegovem obližju srca, ki je imelo vse druge, vse druge potrebe. „Kak čuden stvor človek“, si je dejal, ko se je zmisлил na to. Vse mogoče mu je prihajalo na um. Spomnil se je ljudi, o katerih je čul, da so živelj celo vrsto dni brez jedi, in se ošteval, da je tak slabič. A pomagalo ni vse nič. — On pač ni bil ustvarjen, da bi bil živel brez jedi! In zato se je moralo nekaj zgoditi, moralo . . .

Tedaj se spomni: „Čemu pa čakam pisma? Zakaj ne bi šel sam do urednika?“

Slišal je bil od nekoga, da je urednik dobrosrčen mož, človek, ki je v mladosti sam stradal in ki bode torej umel njegov položaj . . .

Nova moč ga prešine. Ena sama dobra misel, vzbujajoča mu up, ga je okrepila tako, da ni čutil nobene slabosti več. Skočil je pokoncu, vzel klobuk in odšel . . .

* * *

S tresočo roko je potrkal na vrata. Bil se jim je morda desetkrat približal, pa je zopet odskočil od njih. Naposled se je vender ujunačil in potrkal.

„Naprej!“

Pritisnil je za kljuko in stopil v sobo, da sam ni vedel kako. Kakor bi sanjal, se mu je zdelo.

Kar je imel še krvi, je bila menda vsa v njegovi glavi. Oči so mu bile postale mokre in po ušesih mu je bobnelo.

Urednik se je baš krepčal. Medena je zbolelo v drobu. Lakota ga je za hip premagala tako, da bi bil urednika ubil in se polastil njegove jedi. Toda storil ni ničesar, ampak strahoma in komaj umljivo se je predstavil in povedal, kdo da je . . .

„A, vi ste mi torej poslali tisto? . . . No, nič ne pravim, lep talent! Par pesmic je že stavljenih in se torej obelodanijo! Čestitam

vam! Za drugo se seveda še nisem mogel odločiti. Bodemo videli! . . .“

Meden je slišal samo začetek in mislil je, da je v nebesih. Kaj hoče še več, njegove želje so se izpolnile . . . njegove reči se tiskajo . . . zmagal je, rešen je! . . .

Toda ko je bil urednik vstal in mu s tem namignil, da se ne utegne dalje razgovarjati z njim, se je nekaj grenkega, trpkega primesilo njegovemu veselju . . .

„Zakaj ne omenja nič honorarja?“ si je mislil. „Ali naj mu sam rečem? . . .“

Urednik ga je bil privedel s svojimi vljudnimi frazami že do vrat in bil je torej skrajni čas, da mu razodene svojo željo. Ali tedaj se mu vzbudi zopet stari ponos. Da bi prosjačil? . . . In da bi na ta način profaniral svojo umetnost? Ne! —

In šel je.

Zunaj pa ni vedel, kam bi se obrnil. Lazil je semtertja, slab in potrft. Ponos se mu je bil hitro razpršil in z njim one hipne moči. Ko je zazvonilo poldne in so ceste oživele, mu ni dalo ostati v mesto. Vse je hitelo in drevilo domov ali v gostilno, on pa je zavil ven iz mesta na izprehajališče. Delavci v zamazanih oblekah so ga trumoma srečavali. Tudi oni so imeli vsak svoj košček kruha, samo on . . . samo on ga ni imel! — —

Ko je tako bežal izmed ljudi, ni gledal na to, kdo gre pred njim ali za njim. Hkratu pa se ozre na stran in poleg sebe zagleda urednika, ki ga je bil par ur prej obiskal. Tudi ta ga spozna in prijazno ga nagovori:

„Kam pa, kam?“

„Nič dobro mi ni danes in glava me boli, zato grem ven na zrak!“

„Najbolje, kar morete storiti v takih okoliščinah!“

Meden bi se bil kmalu zasmel, kajti te besede so se čule kakor dovtip. Šla sta še nekaj časa skupaj in se ločila.

Ta dobri urednik, ki je nekdaj sam stradal, se ni spomnil, da gre človek opoldne obedovat in ne se izprehajati! —

* * *

(Dalje prihodnjič.)

Popotnikova pesem.

Po hribu sneg, dolina polna megle,
na jasnem nebu lune bled obraz —
po poti tiho spem, z menoj gredo spomini,
gorko je v srcu, dasi v lice mraz.

Kaj meni mraz, kaj meni mrzla zima,
in kaj mi smrt, ki tam po polju gre!
Spomin na njen smehljaj drhti mi v srcu,
zato je polno radosti srce.

Spomin na njeno sladko govorico,
spomin na čar nje čudesnih oči,
nje duša gre z menoj — in v mrzli zimi
mi v srcu žar močan in vroč plamti . . .

Ksaver Meško.

Kot da majski topli dihi . . .

Kot da majski topli dihi
nad menoj zaveli so,
v srcu radostni spomini
nate oživali so . . .

Kje živiš, kako življenja
ti beži najlepši čas?
Al za mrzlimi zidovi
vene svetu tvoj obraz? . . .

Črn oblak morečih slutenj
lega, pada na srce;
za oblaki ugasnili
žalostno sta zvezdi dve . . .

Borisov.

Prva ljubezen.

Oči rosne — zakaj? Obupni vzdih — zakaj?
Zakaj na ustnah jok — Zakaj se plašiš me, otrok?
„O čuvajte mojo mladost To je ljubezen, draga —
teh groznih, groznih rok!...“ to je mladosti bog! . . .

Griša.

Hrepenenje.

Dovolj je iluzij mi!
Dovolj mi grenkih dni, —
nikdar prisijal žarek
v megle dolin mi ni.
Mučila le mi dušo
pekoča tuga, bol,
le grenko pil sem čašo —
naj bo sedaj dovolj! . . .

— — — — —
Prisveti svetli žarek,
ah, pridi samo zdaj,
ko v neprodorni megli
v neznan jaz tavam kraj!

Ivanov.

Grški motiv.

Razpel je grudi svoje bele čoln,
brezciljne ceste strast ga je navdala
in zemlja rodna je pred njim zbežala:
oj zbogom, čolnič, bridkih misli poln!

Strmi krmar na grad Akrokorint
in dušo polni mu bolest brezbrežna, —
Dafnis, on pušča lica tvoja nežna
in tvojih las dehteči labirint!

Vladimir.

Književne novosti

Ljudmila Poljanec: Poezije. Založil L. Schwentner v Ljubljani. 1906. Cena broširanim: K 2, po pošti K 2-10, elegantno vezanim K 3, po pošti K 3-10. Čitateljem „Ljubljanskega Zvona“ pod pesniškim imenom Nataša znana pesnica slovenska je povila v tej knjigi najlepše cvetove svojega pesniškega duha v dehteč šopek ter ga poklonila svojemu narodu. O teh „Poezijah“ izpregovorimo kaj več v kratkem, že sedaj pa jih priporočamo našemu občinstvu toplo v nakupovanje.

Ivan Cankar: V mesečini. Knezova knjižnica. XII. (1905.) Čudna res je moč luninih žarkov! Oni namreč ne vplivajo samo na bolne živce psevdopesnikov, da tožijo bledemu mesecu svoje namišljeno srčno gorje, ne povzročajo samo, da hodijo sicer zdravi ljudje po zidovih in strehah kakor zaljubljeni mački, ampak store tudi, da izgine iz človeške glave tista sofistična modrost, ki dela ljudi po dnevi, ko sije žarko sonce in igramo oficijalne vloge pred strogo sodečim moralnim občinstvom, dobre, koristne in rodoljubne člane človeške družbe. Lunina blede svetloba povzroča s svojo magično-hipnotično silo tudi, da se naseli v sicer boječe srce neka neustrašena podjetnost, ki dela ljudi lahkomišelnih in sposobnih za vsakojaka dobrodruštva, pa tudi za takozvano visoko čuvstvovanje. Ker pa igrajo vloge dneva in vloge noči, po bistvu in značaju naravnost si nasprotujoče, isti igralci in isti statisti, kako bi potem ne nastala iz tega najsmušnejša komedija: komedija družabnega hinavstva. Po dnevi igramo z masko čednosti, moralnosti, dostojnosti, po noči pa nastopamo brez krink. In vse to stori edino le mesečina s svojo magično močjo. Taka komedija družabne hinavščine je „zgodba iz doline šentflorjanske“, ki nam jo je ustvaril Cankar s svojo bujno fantazijo in umetniško genijalnostjo, delo, osnovano na široki podstavi slovenske občnosti, prepleteno pa z globokimi opazovanji dejanskih razmer in prepojeno z ostro satiro, kakor je lastna Cankarju v vseh umotvorih te vrste. Jedro pa, okoli katerega je nasnovano vse dejanje naše komedije, je vprašanje o sovražnem razmerju psevdomoralnosti našega občinstva napram umetnosti, predmet torej, ki se ga je dotaknil naš pisatelj že večkrat; a ta sicer neobširni opis razmotriva vprašanje s čisto novega stališča in v popolnoma novih oblikah in velepoetičnih podobah. Zlasti zanimiv je tisti del, kjer slikar Dioniz razklada svoji ljubici Hiacinti svoje misli o umetnosti in njenem razmerju do modelov, oziroma svoje razmerje do te lepe domovine, ki jo ji razkazuje. Ta del je izveden celo v obliki dvogovora. Pa tudi sicer nam nastopa v tej fino izpeljani komediji kopa plastično očitanih lic, ki so vsi polnopravni zastopniki splošnosti, vsi: rejeni in rodoljubni župnik, ki ne pozna napuha; zaljubljeni, a za blagor svojih podanikov prevneti župan; premeteni dacar, ki bi bil gotovo postal prvak narodov, da je bil rojen pod srečnejšo zvezdo; debeluhasti poštar in tudi nadebudni, nesrečno zaljubljeni parček, županov Tone in stacunarjeva Mana, sami dovršeni ali vsaj nadebudni grešniki, sicer pa izvrstni rodoljubi. Dasi pa je glavni ton, na katerega je uglasen naš duhoviti satirični umotvor, zamolkel in temen, vendar mu je jedro pozitivno, saj je Dioniz, slikar in pregnanec iz te lepe šentflorjanske doline, zdrava, krepka prikazen, četudi sicer po rojstvu in dosedanji usodi nekak brat nedavno umrlega klasičnega Polikarpa. Prišel je v svojo rojstno dolino, pa ne namerava tu ostati, saj tu ne more biti on niti slavljen penzionist; prišel je in se naselil v osam-

ljene koči ob gozdu, samo da od tod pokaže svoji Hiacinti svojo lepo domovino, ki mu je tako bogata oplodila umetniško dušo, iz katere so vzkliili tako čarobni liki, prepojeni s tako nadzemsko lepoto, da celo Hiacinta ni mogla verjeti, da so iz resnične grude svoje kafi pognali. Prišel je po noči, samo da bi surovi ljudje, ki so nekda izruvali ljubezen do teh krajev iz njegovega srca, ne motili harmonije te bajne pokrajine, razsvetljene od mesečnih žarkov. Obvaroval bi rad svojo ljubico pred temi surovimi in pohlepniimi pogledi. A zaman! Raznesel se je glas — o pohujšanju in vsi rodoljubni grešniki se zgražajo v svojih hinavskih dušah. A pohlepnost je silnejša od sofistične modrosti, mesečina je zmedla njih tope misli, in drug za drugim, tajno drug pred drugim romajo tja k bajti ob gozdu, da bi se — starci in prenasitenci! — pasli nad grehi, ki se neki gode tu. In ko se tu snidejo, kar jih je noč zvijačno speljala skupaj, zopet lažejo in igrajo podnevne vloge, četudi drug drugega poznajo do obisti. In drugi dan se nič ne sramujejo in niti moralnega mačka ne čutijo, marveč sede z resnimi obrazi na sodnem stolu in sklepaajo o sveti dolžnosti, ki jih zove na branik skupnih svetinj, da poženejo Anti-krista, ki je prinesel pohujšanje v to lepo dolino šentflorjansko. Zato pa po pravici pravi Zlodej sam o tej čednostni dolini: „Greh je pozabil stan in poklic, udomil se je in oženil, vzgaja otroke, hodi v cerkev, nabira prispevke za družbo sv. Cirila in Metoda in misli resnično, da je čednost“ (81). Zato se samemu vragu zdi tu dolgočasno, ko gre ves svet po lepo izvoženi poti navzdol proti neizogibnemu peklu, saj tudi Zlodej ceni svoj uspeh le, če se je trudil. Da ne vzdri doma Dioniz, temu se ni čuditi, saj ljubezen ga veže na tuje kraje, svoje domovine, ki ga je izobčila in ki ga zopet izobčuje v svoji omejeni domišljavosti in čednostni pregrešnosti, ne ljubi več, niti ne sovraži. A tudi mlada vdova, lepa mlinarica, ki je gostila šentflorjanske rodoljube z vinom, gnatmi in svojo lepoto, ne da bi zahtevala hvaležnost, ki se edina ni zavijala v plašč hinavske čednosti, ker je bilo v njej preveč „vedrega življenja in prešerne razposojenosti,“ tudi nje je škoda, da bi tlačnila tu; sam Zlodej jo odvede tja, kjer bo našla primernejšo oceno, kjer bo lahko javno kazala svoje grehe, v kraje, kjer se pravi grehu greh, čednosti čednost. O lepa si, šentflorjanska domovina, a po tebi brijejo ostre sape, ki so smrt nežnim hijacintam!

Dr. Iv. Merhar.

Slovenske narodne pesmi. 9. snopič. Uredil dr. K. Štrekelj. Izdala in založila Slovenska Matica. V Ljubljani 1905.

V tem sešitku se nadaljuje zbirka „pesmi za posebne prilike“, in sicer nam prinaša: I.) pesmi, ki se pojo „na kolu in plesu“, II.) svatovske pesmi in III.) pesmi v hvalo vinske trte in vina, pesmi o veseli družbi ter zdravice in napitnice povsetne vsebine; ta razdelek se bo prihodnje leto nadaljeval.

Zvezek se odlikuje kakor vsi njegovi predniki po zaključljivi popolnosti, dovršeni natančnosti in vzorni kritičnosti, tako da se lahko s popolno sigurnostjo zanašamo na vse podatke. To je pri znanstveni zbirki, kakor je pričujoča in kot kakršna edino se mora presojati, ne samo poglavitna, ampak svrha sploh. — Kdor išče neposredne zabave in naslade v pesmih samih, zanj ta zbirka sploh ni in on naj gre mimo nje in osobito mimo tega sešitka.

Teh 650 pesmi (št. 5181—5831), ki so vsebina tega sešitka, že po svojem bistvu ni namenjenih, da bi učinkovale same ob sebi, ampak vse te pesmi so le oprema k dejanjem, ki jih spremljajo, in ta dejanja so taka, da pri njih ni poglavitna vsebina besed, v katerih spremstvu se vršijo, ampak oblika, glas ter živahnost in gorečnost produkcije. Kadar kdo pleše, mu je pri pesmi, ki spremlja njegove

kretnje, prav majhna briga, je li vsebina taka, da bi mu tudi ugajala, kadar sliši le pesem samo. Da, pri narodni pesmi ta slučaj niti ne hodi v poštev! Pesmi, ki se pojo med plesanjem kola, si ljudstvo brez kola kar predstavljati ne more; vse besedilo je nerazločljivo vezano na melodijo in ž njo na plesne kretnje. Saj smo na drugem, omejenem torišču že vsi izkusili, da nam pri raznih pesmih prihaja besedilo gladko v spomin šele, kadar dotično pesem zapojemo, a da obtičimo, kadar bi hoteli tako pesem le deklamovati. Svatovske pesmi brez svetovščine so takisto prazne: pesmi, „kako prihajajo svatje pe nevesto“, razni pozdravi nevesti in ženinu, „prežarske“ pesmi imajo le pomen, če jih pojo pravi svatje in pravi prežarji, in naposled: pivske pesmi, zdravice in tak drobiž — kje naj učinkujejo, kolikor se pri njih more govoriti o učinku, kakor pri kupici! Ni treba vprašati, ali je taka mokra poezija še in že poezija; mi celo ne bomo tega vpraševali, to pa lahko naglašamo ob tej priliki, da nas uči pogled na tisočletno kulturno zgodovino človeštva, da so take pesmi opravljale svojo službo že davno in da jo vestno opravljajo še danes, prijetno službo glasnega razveseljevanja ob tihem dejanju — pitja. Naj se estetik tudi umika taki poeziji, a kot človek ima potrpljenje ž njo, zlasti kadar vidi, da opravljajo take pesmi svojo službo tudi blažilno, in to se godi skoraj brezizjemno. Znanstvenemu nabiralcu narodnih pesmi so taka vprašanja deveta briga; on računa z dejstvi in zbira, kar smatra narod za pesem.

Vse pesmi tega rešitka so torej prigradnice v pravem pomenu in bi prišle do veljave le uprizorjene na svojem istinitem mestu.

Iz vsega tega je pa tudi razvidno, da je pri teh pesmih poglobljena melodija in da je zatorej zelo škoda, da so zbiralci — kako bi drugače moglo biti? — donášali uredniku skoraj brezizjemno le besedilo! Pri plesih pa bi bilo pravzaprav treba še ilustracij; pridejani so sicer opisi plesov, ali iz njih se težko vse posname. Seveda pa moramo biti veseli, da smo sploh dobili še toliko bogatega tekstnega gradiva, kakor ga je tukaj in kakor ga še pride. Že zdaj se naučimo marsikaj novega; kdo bi si bil n. pr. mislil, da poznamo tudi Slovenci svoje „kolo“ in celo v več varijacijah! In koliko je ženinovskih pesmi za vse postojanke v tem vsaj v prejšnjih časih večdnevne burnovešale korakanju v življenja resnost; da je pivskih pesmi mnogo, to se za narod vinopivcev razume samo ob sebi.

Posebno hvaležen bo g. izdajatelju folklorist za njegov neumorni trud, ki velja vsaki drobtinici in se ne straši tistega plačila, ki stori slehernemu delovanje najprej oskudno: nehvaležnosti.

Dr. Jos. Tominšek.

Slovenska Šolska Matica je za l. 1905. izdala četvero knjig: 1.) Pedagoški Letopis, V. zvezek; 2.) Učne slike k ljudskošolskim berilom II. del, 3. snopič; 3.) Zgodovinska učna snov za ljudske šole; 4.) Nazorni nauk, snov za prvo šolsko leto. — Šolska Matica je za probudo pedagoško-kulturnega zanimanja in napredka storila že jako mnogo. Častno je za nje vodstvo, pa tudi za člane, da uspeva društvo tako ugodno. Uspeh ji zajamčuje, i za nadalje njena notranja sila, na vnanje se ji bo pa delokrog razširil in čitateljstvo, ko se je po novem profesorskem društvu trdneje oklene tudi učiteljstvo naših srednjih šol. Velik pomen zadobi na ta način to književno podjetje v okviru celokupnega slovenskega kulturnega življenja. Poudarjajoč to činjenico, opozarjam danes na dva članka v najnovejšem „Ped. Letopisu“, ki moreta zanimati tudi one kroge, ki, stoje dalje proč od šole. Mislim tu na Brinarjevo razpravo „O slovstvu za mladino“ in pa na Schmoranzorjevo razpravo o „Umetniški vzgoji“. Kakor je ta poslednja tema moderno aktualna, tako je važno, si v vprašanju o mladinski književnosti ustvariti določeno sta-

lišče in s tem odrediti smer. Načelna važnost gre pri tem slavljenju teh dni, Jos. Stritarju, ki je bil tudi na tem polju reformator ter je bistveno predrugačil nazore, ki so bili podedovani iz Slomškove dobe. „Zgodba bodi povsem sama v sebi resnična, resnična v estetičnem zmislu, to je taka, da bi se bila res lahko godila tako, kakor jo pripovedujem . . . Sosebno je paziti na otroke, da ne bodo same puhle abstrakcije, kakršnih ravno potrebuje pisatelj . . . Ne slepimo se, ne zahtevajmo od nam izročene mladine neke idealnosti, katera je bila nam tuja, da naj veseli njo, kar je bilo nam dolgočasno.“ Brinarjev članek končuje z besedami: „Da bi nam kmalu vstalo več takih mladinoľjubov, kakor je Stritar!“

Dr. Fr. Ilešič.

Kritike in prevodi za poskušajo. Spisal dr. Karel Glaser, vodja zasebnega gimn. zavoda. Samozaložba. Tisk K. Graffaja v Ogrskem Brodu. Knjižica obsega razpravo o Funtkovem prevodu „Kralja Leara“ in o Cankarjevem prevodu „Romea in Julije“ ter prinaša izdajateljev nemški prevod po ene Levstikove, Cimpermanove, Aškerčeve, Medvedove, Pagliaruzzijeve, Sardenkove, Cankarjeve in Zupančičeve pesmi. Iz epiloga posnemljemo, v kateri smeri je gospod izdajatelj ta čas literarno delaven.

Kraški svet in kraške vode. Predaval nadinženir Ivan Sbrizaj v Cerknici dne 21. januarja 1906. Ponatis iz „Notranjca“. Ljubljana, 1906. Tiskarna J. Blasnika naslednikov. Zanimiva študija o vodnih razmerah na kraškem svetu, ki bo razpršila marsikatero krivo mnenje, ki je veljalo doslej o vzrokih obdobjno nastopajočih povodnji po Notranjskem in Dolenjskem, obvarovala nemara pa tudi mnogih stroškov one faktorje, ki so smatrali odvajanje kraških voda dozdej za povsem izvršljivo in primeroma lahko nalogo!

Glasbene Matice koncert dne 12. maja se je vrnil po svojem sporedu v milje prireditve, katerim je namen, podajati mnogo in raznovrstnega, da ima vsak svoj užitek. Zborovi nastopi, pianistovska in goslarstva proizvodnja, slovenska, nemška, češka in srbska literatura in k vsemu temu zagotovilo, da podaja spored le novosti, novosti vsaj v koncertnem sporedu Matičnem. Kot novosti so zanimalo pred vsem nove skladbe slovenskih skladateljev onega, ki mu je kaj za razvoj domače glasbe. Najsmejši je Emil Adamič s svojo „Ivanico“, moškim zborom, ki mu je hvaliti temperamentni polet, zmisel za krepak ritem in harmonične lepote. Le prisrčnosti je premalo, tako kakor je ni dosti v Hrabroslava Vogriča zboru „Lahko noč“, ki se mu je posrečil pač lepo doneči pričetek in barkarolasto zaslaeni zvršetak, ki pa je sicer le dobra, toda brez notranjega sklada izvršena skladba. Nežno čutnost je hvaliti pri Oskarja Deva „Zarji“, mešanem zboru, pevanem iz srca in prešinjeno z mislimi hipnega srečnega razpoloženja. Dr. Gustava Ipavca moški zbor „Oblaček“ diči blagoglasje, polna toplega in v vplivnosti svojega harmoničnega krasi vnmajočega učinka sta pa Jos. Procházke mešana zbora „Ljubezen“ in „Izpremenjeno srce“.

Iz drugonarodnih skladb je omeniti pred vsem po St. St. Mokranjcu prirejeno srbsko-makedonsko „Kozar“, v kateri se družijo pač vse, kar more razvneti pevca do navdušenja ob proizvodnji; poskočni humor, šaljiva razposajenost se družita tu

z ritmičnimi in harmoničnimi lepotami v učinek, ki zadovoljuje in ki vnema. Liadova ruska narodna „Vozle rečki, vozle mostu“ pa podaja ono ljubeznivo melodiko, ki nam omili rusko glasbo kot samosvojo iznajditeljico lepih melodij. A Kirchla peteroglasni moški zbor „Oj čudovito krasna je“ preplavlja sladkoben patos, podaje pa zboru v svoji mogočni popolnosti predmet hvaležnega proizvajanja. Nemškima mešanima zboroma „Dekle“ in „Radost ljubici“ sta skladatelj renomirani imeni Johannes Brahms in J. Herbeck porok za popoln učinek. Prešinja ju velik duh, vznositost krepostnega umetniškega hotenja. Proizvajanje je bilo kajpada vzorno, saj je bil koncert „Glasbene Matice“, koncert Mateja Hubada, ta dva faktorja pa osigurata v vsakem oziru neoporečen uspeh. Koncertnem sporedu so se privzeli tudi nastopi pianista Jos. Procházke in violinista Karla Jeraja, ki sta znala oba zanimati po svojih virinah za proizvodbe na svojih glasbilih.

Dr. Vladimir Foerster.

Med revijami

„**Österreichische Rundschau**“ je prinesla v zvezku z dne 3. maja t. l. izborni pisan pregled našega slovstvenega gibanja v letu 1905. iz peresa dr. Ivana Prijatelja. Opozarjamo vse prijatelje prave kritike na ta spis.

„**Slovenski Tehnik**“. Glasilo kluba slovenskih tehnikov v Pragi. Strokovni urednik: I. V. Hráský, profesor češke tehnike v Pragi. Odgovorni urednik: Ciril Jekovec, slušatelj češke tehnike v Pragi. „Slovenski Tehnik“ izhaja mesečno v 30.000 iztisih kot brezplačna priloga znamenitejših naših političnih časopisov. Naroča pa se lahko tudi neposredno pri upravištvu „Slovenskega Tehnika“ in znaša celoletna naročnina 1 K 20 h. Hvale vredno, požrtvovalno podjetje, ki bo mnogo koristilo, ako bodo hoteli oni, ki jim je list namenjen. Treba čitati in učiti se!

„**Perotninar**“. I. slovenski ilustrovan mesečnik za umno perotninarstvo s priveskom za umno rejo vseh malih domačih živali. Urednik in izdajatelj: Anton Lehrmann. Tržič, Gorenjsko. List izhaja prvi dan v mesecu ter stane 2 K 40 vin. na leto.

Slavjanskija Izvēstija za l. 1905., št. 8. in za leto 1906., št. 1. — Tu čitamo konec Prijateljevih člankov „Slovenci in njih literatura“, ki govori o Levstikovi in Stritarjevi dobi, nadalje kratko o naši najnovejši književnosti. Iz nemškega rokopisa je to Prijateljovo razpravo prevedel tudi pri nas znani prof. Iljinskij. Istotam (št. 8.) je objavil Jacimirskij članek o „Franu Prešernu in njegovi liriki“, ki očitno ni gol posnetek sličnih razprav, temveč sloni na lastnem pisateljevem proučevanju našega pesnika, in pa prevode iz slovanskih pesnikov: prevedene so tri Aškerčeve od S. Štejna („Poslednja noč“, „Karmen“, „Iz potnega dnevnika“ — v železnici med St. Peterburgom in Moskvo), ena Kržišnikova od Noviča, ena pesem črnogorskega kneza Nikole I. od Jacimirskega. x.

Splošni pregled

Stritarjeva slavnost. Slavnost, ki sta jo priredila v proslavo sedemdesetletnice dičnega našega Stritarja ob navzočnosti pesnikovi občinski svet ljubljanski in „Društvo slovenskih književnikov in časnikaarjev“, se je izvršila povsem dostojno in primerno.

Pesnik je dospel v spremstvu gospe soproge v petek, 19. majnika popoldne z brzovlakom v Ljubljano. Pozdravili so ga na peronu župan ljubljanski g. Ivan Hribar, odbor „Društva slovenskih književnikov in časnikaarjev“ in deputacija višje dekliške šole pod vodstvom ravnatelja dr. L. Požarja. Pred kolodvorom je čakalo pesnika mnogoštevilno dijaštvo, ki ga je živahno pozdravljalo.

Zvečer tistega dne so priredili dijaki pesniku pred hotelom „Unionom“ podoknico, katere se je udeležila ogromna množica, ki je pesnika vsakokrat, kadar se je prikazal, navdušeno pozdravljala.

V soboto, dne 20. majnika je imel občinski svet ljubljanski v prisotnosti pesnikov slavnostno sejo. Pozdravil ga je s toplimi besedami župan g. I. Hribar, a proslavljal ga v slavnostnem govoru g. občinski svetnik dr. Triller. V tej seji se je storil tudi sklep, da se imajo Špitalske ulice imenovati poslej Stritarjeve ulice. Zvečer je napravilo ognjegasno društvo z društveno godbo pesniku na čast bakljado po mestu, a pred stanovanjem gospoda župana, katerega gost je pesnik ta večer bil, je zapel moški zbor „Glasbene Matice“ pod vodstvom gospoda vodje Hubada z znano preciznostjo tri pesmi, ki so pesnika prepričale o visoki umetniški stopnji, ki jo je dosegel ta prvi naš glasbeni zavod.

V nedeljo, dne 20. majnika ob 11. uri dopoldne se je vršila v primerno okrašeni veliki dvorani „Mestnega doma“ slavnostna akademija. Tu je pesnika pozdravil t. č. predsednik „Društva slovenskih književnikov in časnikaarjev“, kot slavnostni govornik pa je nastopil g. prof. dr. Tomišek, ki je v svojem govoru pokazal, kako natanko je proučil vsa dela našega pesnika, kako se poglobil v njegove plemenite ideje. Ob eni popoldne pa se je priredil pesniku na čast v veliki dvorani „Narodnega doma“ banket, pri katerem se je čula še marsikatera navdušena in navdušujoča beseda. Zahvalil se je pesnik za vse ovacije s pesmijo, ki jo priobčujemo v tej številki našega lista na drugem mestu.

Vse slavje je imelo na sebi značaj spontanosti in posebne prisrčnosti. Par notic po časopisih, v katerih je bil objavljen spored, naznanjen začetek akademije in banketa — to je bila vsa agitacija za to slavnost. Vse se je završilo kar tako samo od sebe! In baš v tem leži pomen tega slavlja, baš to je najlepši dokaz za to, da ima Stritar še veliko veliko odkritosrčnih čestilcev, da njegove ideje še žive med nami in da njegove zasluge za narod niso in ne bodo pozabljene. Zlasti pomenljivo pa je dejstvo, da je sivolasemu pesniku najburnejše ovacije prirejela mladina, kakor bi instinktivno čutila, da ga nima večjega prijatelja in boljšega učitelja, nego ji je on!

Z dvomom v srcu je stopil naš pesnik po mnogih letih zopet na domačo zemljo, a vračal se je lehkostjo s prepričanjem in sladko zavestjo, da njegov trud ni bil zaman, da ni zaman živel, da seme, ki ga je sejal, ni zamrlo, da njegova beseda, porojena iz ljubezni in znaneča ljubezen, ni zgrešila src, ki jih je iskala ...

Dal Bog, da bi se dolgo dolgo veselil uspehov, ki sta jih rodila njegov nesebični trud in njegova velika ljubezen do naroda!

Domača umetnost. Nadarjeni mladi naš podobar Jos. Vrbanija je izgotovil lesen kipec „Tolažnica v smrtnem boju“, ki ga je poklonil Nj. veličanstvu. Nj. veličanstvo je kipec sprejelo ter odredilo, da ga je izročiti deželnemu muzeju v Ljubljani. Mladi umetnik je dobil za svoj umotvor znatno darilo.

Prevodi iz tujih jezikov. Gospod Vojeslav Molè-Spitignjev nam poroča, da je prevel iz poljščine Mickiewiczzeve „Krimskie sonete“ in Orzeszkowino povest „Mirtala“, ki izide že letos, dalje da prevaja Konopnickine „Nowele“, Reymontove črtice „Z pamiętnika“ i. t. d. in knjigo krajših povesti Sieroszewskega „Wmatin“. Za „Slovensko Matico“ namerava prevesti imenovani gospod Mickiewiczzevega „Panja Tadeusza“ in tudi kako delo Žeromskega.

Zemski ostanki Andrejčkovega Jožeta (Jož. Podmilšaka), znanega poljudnega pisatelja, so se dne 10. maja ob štirih popoldne ob dokajšnji udeležbi občinstva prenesli iz dosedanje gomile v rakev „Pisateljskega podpornega društva“. Kakor smo čuli od strani, je upravičeno upanje, da se ta čast v doglednem času izkaže tudi smrtnim ostankom Kettejevim in Murnovim, s čimer bi se popravila napaka, ki se je zgodila ob smrti obeh omenjenih, prerano umrlih naših pesnikov.

† **Cvjetko Rubetić,** predsednik književnega društva sv. Jeronima in znani pisatelj hrvatski, je umrl dne 4. maja v 65. letu svoje dobe.

† **Henrik Ibsen.** Dne 23. maja je umrl po dolgi bolezni slavní Norvežan, Henrik Ibsen, star 78 let.

Z Ibsenom je izginila ena najmarkantnejših osebnosti izmed vrste sedaj živečih svetovno znanih pisateljev. Ni je morda literature na svetu, na katero ne bi bil Ibsen kolikor toliko vplival, a najbolj je vplival nemara na nemško. Dasi vse tisto, kar se je hvalilo na njegovih delih, ne bo obveljalo za večne čase, se bo njegovo ime vendar vselej imenovalo med prvimi veleumi. O velikem mrtvecu izpregovorimo kaj več še morda v eni prihodnjih števil.

Das serbische Volkslied in der deutschen Literatur. Von Dr. Milan Čurčin. (Doktorsdissertation.) Leipzig. Gustav Fock. 1905. S. 220. 5 mark.

Narodna pesem! Kako se je ob času Herderja izobraženi svet navduševal za te plodove proste ljudske domišljije! „Retournons à la nature“ je klical Rousseau, nazaj k naravi, nazaj tja, kjer so še narodi na nizki stopnji civilizacije. Herder sicer ni bil tako radikalen, a navzel se je tudi on tega duha, svoje delovanje je osredotočil na narodno pesem vseh mogočih narodov. Izbiral je te umotvore, kjer je le mogel in tako je prišla med svet tudi srbsko-hrvaška pesem. Leto 1778. je pomenljivo. Takrat je izšel 1. zvezek Herderjeve knjige „Volkslieder“ in v njem prva srbsko-hrvaška pesem v nemškem prevodu „Pisma od Miloša Kobilića i Vuka Brankovića“, katero je znani raziskovalec Fortis preložil na italijanski jezik, v katerem je bila pristopna Herderju. Drugo leto t. j. 1779. je izšel 2. zvezek Herderjevega dela, ki je prinesel še tri pesmi „der Morlaken“, namreč: „Pisma od Radoslava“, „Pisma od Sekule, Jankova netjaka, divojke dragomana i paše Mustaf bega“ in pa „Asan-aginica“. Prve tri teh pesmi je preložil Herder po italijanskem prevodu, zadnjo pa Goethe. Gospod Čurčin se dokaj obširno peča s temi Herderjevimi prevodi, podaja tuptam pojasnila in popravke in nekoliko komentarja. Herder je tedaj začel to gibanje, on je spravljal nekako vso stvar v tir, a glavna os je bil pri tem, kakor nam kaže razprava, le Goethe.

„Asan-aginica“, ona znamenita, divna pesem, je bila začetek Goethejevega delovanja na tem polju. Sicer pozneje ni več sam prestavljal, a se je vendar tako intenzivno pečal s srbsko-hrvaško narodno poezijo, da ga smemo smatrati kot nekaj

centrum, okoli katerega so se sukali drugi, kakor n. pr. Grimm, Talvj, Gerhard. O prevodu „Asan-aginice“ se je pisalo že dosti. Zanimiv je v knjigi dr. Čurčina dokaz, da Goethe ni rabil italijanskega prevoda, ampak nemški prevod Werthesa in pa — original. To dvóje je tako natančno študiral in primerjal, da je njegov prevod, četudi ni razumel srbsko-hrvaškega jezika, ostal nedosežen.

Prišla je doba romantike. Grimm je propagiral srbsko-hrvaško poezijo, opozoril je seveda tudi Goetheja nanjo, kateri pa leta 1814. ni pokazal ravno dosti zanimanja za vso stvar. No, tako ni ostalo. L. 1823. je Vuk obiskal Goetheja in od takrat se začel njegov duh zopet pečati s srb.-hrvaško narodno pesmijo. Dnevnik njegovi pričajo o tem, razmerje gospice Jacob (Talvj) do njega, prelagalec Gerhard itd. Gospod Čurčin je tudi dokazal, da gosp. Talvj ni prelaga toliko iz zanimanja za narodno pesem, ampak bolj iz osebnih interesov do Goetheja (pag. 133.). Da je Goethe vkljub svoji starosti res imel odprto oko za srbsko-hrvaško nar. pesem, bodi dokaz le še to, da je on prvi spoznal mistifikacijo, katero je izdal Francoz Mérimée pod naslovom „La Gurla, ou choix de poésies illyriques itd.“, kakor kaže dnevnik dne 25. julija 1827: „Unterschobene dalmatinische Gedichte“.

Dva druga moža sta si pridobila za to stvar tudi neveljivih zaslug, namreč naš Kopitar in Grimm. Brez Kopitarja bi ne bilo Vuka in brez Vuka tudi ne srbsko-hrvaških narodnih pesmi tako, kakor jih imamo danes! To poudarja tudi pisatelj (stran 96.) in pravi, da se ta Kopitarjeva zasluga do sedaj ni dovolj cenila. Kaj je bil za to podjetje Grimm, nam najbolj kažejo Vukove besede: „Sie sind das größte Glück unserer Lieder, unserer Sprache und unserer Literatur“ (stran 114.).

Omenil sem že Gerharda. Mož je bil po poklicu trgovec, a se je zelo zanimal za vedo in umetnost. Seznanil se je s Srbom Milutinovićem in se tako začel baviti s srbsko-hrvaško poezijo. Bil je dober znanec Goethejev in je preložil tudi dva zvezka pesmi pod naslovom: „Wila. Serbische Volkslieder und Heldenmährchen“. O priliki te izdaje je napisal Goethe svoj zadnji sestavek te vrste: „Serbische Poesie“ (16. marca 1828).

Od strani 187.—200. omenja gospod pisatelj bolj kratko še nekatere druge prelagalce, n. pr. Weselyja, Goetheja in Frankla. Več zanimanja zaslužita Vogl in Kapper. Prvi je poskusil spraviti pesmi o Kraljeviču Marku v epično celoto: „Marko Kraljevič, serbische Heldensage“, (Wien. 1851. —), drugi pa pesmi o boju na Kosovem: „Lazar der Serbencar“. (Wien. 1851. —)

Toliko iz te zanimive, res znanstvene študije. Povedati bi se dalo še dosti, a bi zanimalo le germaniste in slaviste — in to ne spada toliko v „Zvonovo“ področje. Nekaj bi rad še omenil. Po mojem mnenju so te pesmi, o katerih govori tu gospod Čurčin, ravno tako hrvaške kot srbske. Zakaj torej samo „serbisch“? V znanstveni knjigi naj bi se vendar ogibali te napetosti, ki nima nikakega pomena. Sicer pravi pisatelj (stran 36.), da so te pesmi dobile obliko v Dalmaciji in na Hrvaškem — „der Kern und das ursprüngliche Volkslied sind aber tiefer in Bosnien und Serbien zu suchen“, a to ga vendar ne opravičuje, posebno še, ker dokaza za to nima. V enakem zmislu piše tudi na strani 65., kjer govori o Asan-aginici.

Sicer pa je zadača, katero si je stavil gospod Čurčin v uvodu rešena, skozi- in skozi dobro, četudi so stvari, tiče se nemške literature, primeroma bolje obdelane; pisatelj je germanist. Glavna stvar mu je bila „ein zusammenhängendes Bild zu geben von der Rolle des serbischen Volksliedes in der deutschen Literatur“ (stran 2.), in to nalogo je rešil gotovo s hvalevredno natančnostjo. —

Janko Bratina.